

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

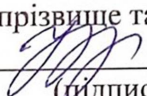
КАФЕДРА ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

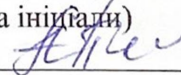

БІНЬКОВСЬКИЙ Ігор Ігорович
(студент групи ЗФБС-22-М)

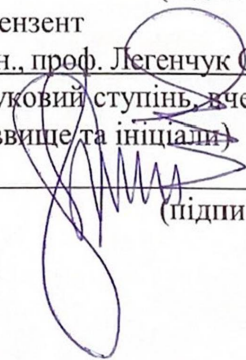
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»)

Завідувач кафедри фінансів та
цифрової економіки
д.е.н. проф. Н.Г. Виговська
(науковий ступінь, вчене
звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Науковий керівник
д.е.н. проф. Петрук О.М.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент
д.е.н., проф. Легенчук С.Ф.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

(підпис)

Житомир 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВИХ ВАЖЕЛІВ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	8
1.1. Економічна суть та особливості становлення системи оподаткування	8
1.2. Нормативно-правове регулювання процедур оподаткування банківської діяльності в Україні	19
1.3. Сучасний стан наукових досліджень з питань оподаткування та розвитку банківської діяльності.....	31
Висновки до 1-го розділу	40
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ	42
2.1. Аналіз діяльності банківських установ.....	42
2.2. Сучасний стан та тенденції податкового навантаження банків в Україні.....	53
2.3. Пріоритетні напрями вдосконалення оподаткування банків у воєнний час	61
Висновки до 2-го розділу	69
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

Анотація

Біньковський І.І. Податкові важелі розвитку банківської діяльності в Україні

Кваліфікаційна робота представлена на здобуття освітнього ступеня «магістр» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 072 «Фінанси банківська справа та страхування». – Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2023.

Дослідження присвячено розвитку теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій з вдосконалення оподаткування банків у воєнний час.

Визначено особливості становлення системи оподаткування. Розглянуто нормативно-правове регулювання процедур оподаткування банківської діяльності в Україні. Проведено аналіз діяльності банківських установ за 2019-2022 роки. Розроблено практичні рекомендації з напрямів вдосконалення оподаткування банків у воєнний час. В результаті чого вдалося визначити, що щоб поліпшити податкову систему для банківських установ, необхідно створити банківську податкову систему, яка спонукає фінансові установи збільшувати капіталовкладення в існуючий сектор економіки, підвищувати рівень доходів і збільшувати оподатковуваний прибуток.

Ключові слова: банк, податки, податкове навантаження, податок на прибуток.

Annotation

Binkovskyi I.I. Tax levers for the development of banking activity in Ukraine

The qualification work is presented for obtaining the master's degree in the field of knowledge 07 "Management and administration" specialty 072 "Finance, banking and insurance". - Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2023.

The study is devoted to the development of theoretical foundations and the development of practical recommendations for improving the taxation of banks in wartime.

The peculiarities of the formation of the taxation system have been determined. The regulatory and legal regulation of banking taxation procedures in Ukraine is considered. An analysis of the activity of banking institutions for 2019-2022 was carried out. Practical recommendations on improving the taxation of banks in wartime have been developed. As a result, it was possible to determine that in order to improve the tax system for banking institutions, it is necessary to create a banking tax system that encourages financial institutions to increase capital investment in the existing sector of the economy, increase the level of income and increase taxable profit

Keywords: bank, taxes, tax burden, income tax.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Надходження від платників податків та зборів у банківському секторі становлять невелику частину національного та місцевого бюджетів. Сприяння ефективному функціонуванню банківської системи збільшує фінансовий потенціал держави за рахунок використання податкових функцій, обліку та звітності банківських установ. Але зараз економічна тінь на території країни, що створює складні умови для функціонування українських банків, характеризується коронавірусом і війною.

Оскільки досвід переходу до ринкової економіки і існуюча податкова практика не можуть бути узагальнені на основі емпіричних даних, податкова система фінансових установ повинна поліпшити податкове регулювання фінансових установ і взаємозв'язок між банками і податковою системою серед вчених. Зрештою, погано розроблена та погано розроблена нормативно-правова база призводить до ухилення від сплати податків. Це гальмує розвиток банківських установ і робить негативний вплив на розвиток української економіки.

Аналіз податкового тягара діяльності банків є предметом постійних суперечок як вчених, так і практиків. Це особливо вірно в контексті глобалізації, яка призвела до розширення міжнародних потоків капіталу. Питання податкового навантаження тісно пов'язане не тільки з розвитком банківської системи України, а й з фінансовим сектором і економікою в цілому. Роль банків в ринковій економіці полягає в проведенні фінансових посередницьких операцій між підприємствами, розвитку виробництва, наданні послуг і т.д. Щоб надати фінансові ресурси для цього. Деталі банківської діяльності з точки зору податків прямо або побічно впливають як на їх власний податковий тягар, так і на податковий тягар клієнтів і контрагентів кредитних організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості оподаткування банківської діяльності вивчали як закордоні, так і вітчизняні вчені. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на попит у

вивченні цього питання серед науковців, досі залишились не досліджені елементи особливостей оподаткування банківських установ, котрі потребують детального вивчення. Податкове регулювання банківських установ потребує вдосконалення.

Питання оподаткування банківських установ у світі та й в Україні зокрема, досліджувало багато науковців. Так, вчені Старостенко Г.Г., Мацелюх Н.П. та Сурженко А.В. вивчали світовий досвід та вітчизняну практику оподаткування банківської діяльності, Шевченко Л. і Куліш А. аналізували оподаткування банківської діяльності в Україні та визначали основні напрями його вдосконалення.

Проте залишаються недостатньо висвітленими проблема ефективного функціонування податкової системи будь-якої країни та роль окремих елементів податкової системи в загальному розвитку, що зумовлює актуальність дослідження.

Метою написання роботи є пошук шляхів оптимізації важелів податкового впливу держави на банківський сектор в коротко- та середньостроковій перспективі.

Відповідно до мети, основними **завданнями** виконання роботи є:

- дослідити економічну суть та визначити особливості становлення системи оподаткування;
- розглянути нормативно-правове регулювання процедур оподаткування банківської діяльності в Україні;
- визначити сучасний стан наукових досліджень з питань оподаткування та розвитку банківської діяльності;
- провести аналіз діяльності банківських установ;
- вивчити сучасний стан та тенденції податкового навантаження банків в Україні;
- визначити пріоритетні напрями вдосконалення оподаткування банків у воєнний час.

Об'єкт дослідження – це процес регулювання податкових важелів розвитку

банківської діяльності в Україні.

База досліджень – банківські установи України.

Предмет дослідження – податкові важелі банківської діяльності.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: абстрактно-логічний (при розкритті сутності податкового регулювання, узагальненні та формулюванні висновків); синтезу і системного аналізу (для обґрунтування сутнісних характеристик системи оподаткування); системного аналізу та теоретичного узагальнення (для удосконалення методики оцінки рівня та окреслення інституціональних передумов податкової політики у банківському секторі); логічного узагальнення (для обґрунтування підходів та пропозицій щодо підвищення ефективності фіскальної політики держави у банківському секторі).

Інформаційну базу дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців із питань оподаткування, державного регулювання, законодавчі та нормативно-правові акти України та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливого наукового питання – податкових важелі розвитку банківської діяльності в Україні та визначення пріоритетних напрямів вдосконалення оподаткування банків у воєнний час. До найвагоміших наукових результатів, які характеризують новизну дослідження та особистий внесок автора, належать такі:

- визначено особливості становлення системи оподаткування (податкова система – це взаємопов'язаний комплекс економічних відносин суб'єктів суспільства щодо стягнення з фізичних і юридичних осіб установлених податкових платежів та обов'язкових зборів, які надходять до бюджетної системи держави для виконання по-кладених на неї обов'язків.);

- розглянуто нормативно-правове регулювання процедур оподаткування банківської діяльності в Україні (функції, що покладаються на банки податковим законодавством формують і відповідне податкове поле, що і визначає можливості управління оподаткуванням як фактором діяльності банку. Недосконала нормативно-законодавча база призводить до надмірного

оподаткування одних банківських операцій й недостатнього оподаткування інших.);

- проведено аналіз діяльності банківських установ, (дані свідчать про зменшення кількості платоспроможних банків протягом 2019–2022 рр. з 75 до 67 одиниць, причому у 2022 році відбулося зменшення кількості банківських установ на 4 позиції).;

- розроблено практичні рекомендації з напрямів вдосконалення оподаткування банків у воєнний час (для поліпшення податкової системи банківських установ необхідно активувати стимулюючу функцію податкового регулювання. Завдяки цьому будуть створені необхідні макроекономічні умови, які сприятимуть формуванню стабільності банківської системи, яка з часом стане ефективним інструментом в інвестиційному процесі, а рівень економіки країни почне зростати. Щоб поліпшити податкову систему для банківських установ, необхідно створити банківську податкову систему, яка спонукає фінансові установи збільшувати капіталовкладення в існуючий сектор економіки, підвищувати рівень доходів і збільшувати оподатковуваний прибуток).

Практичне значення одержаних результатів. Перспективи вбачаються у формуванні державної податкової політики у банківському секторі із імплементацією заходів регуляторного впливу.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення та результати дослідження доповідалися та опубліковані в матеріалах науково-практичних конференцій («Конференція, присвячена Дню науки», м. Житомир, 15-19 травня 2023 р. та «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу», м. Житомир, 9-10 листопада 2023 р.).

Структура, зміст та обсяги роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних літературних джерел. Загальний обсяг роботи складає 80 сторінок машинописного тексту, у тому числі 8 таблиць, 13 рисунків. Список використаної літератури нараховує 68 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВИХ ВАЖЕЛІВ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Економічна суть та особливості становлення системи оподаткування

Економічний стан будь-якої держави залежить від ефективності функціонування багатьох елементів, одним з яких є податкова система країни.

Податкова система – це взаємопов'язаний комплекс економічних відносин суб'єктів суспільства щодо стягнення з фізичних і юридичних осіб установлених податкових платежів та обов'язкових зборів, які надходять до бюджетної системи держави для виконання по-кладених на неї обов'язків.

Податкова система ґрунтується на засадах системності, встановлення визначальної бази податкової системи та принципів створення податкової системи і принципів оподаткування, закріплених правовими нормами.

Системність податкової системи полягає у тому, що всі податки й обов'язкові платежі повинні бути взаємопов'язані й органічно доповнювати один одного, не вступати в протиріччя між собою та податковою системою. Вихідною базою для побудови податкової системи є потреба у фінансуванні державного бюджету певною кількістю видатків.

Основними умовами успішного функціонування податкових систем вважається те, що податкова система не повинна підривати фінансовий стан фізичних і юридичних осіб – платників податків, а також податкова система має позитивно впливати на діяльність платників податків і на темпи та пропорції соціально-економічного розвитку суспільства.

Водночас ідеальних податкових систем, які б однаково влаштовували і платників податків, і органи влади, немає й, очевидно, не може бути. Але можна встановлювати максимально вигідніші для обох сторін умови функціонування податків, тому під час формування податкової системи необхідно виходити з компромісних рішень, які б задовольняли потреби всіх суб'єктів податкової системи. При цьому на формування впливає багато чинників: види податків, функ-

ції, принципи, класифікація, податкове законодавство, податкова політика та ін.

Податок – це встановлений вищим органом державної законодавчої влади та закріплений у законодавчому порядку обов'язковий платіж, який є одним із найважливіших засобів державного впливу на соціально-економічний розвиток країни, важливим інструментом макроекономічного регулювання економіки, перерозподілу валового внутрішнього продукту на цілі економічного розвитку і соціальних гарантій населенню, розвитку науки, освіти, охорони здоров'я, культури, забезпечення демократії, прав людини в державі, національної безпеки, виконання державою функцій у міжнародній сфері, формою фінансово-економічних та соціальних відносин між платниками податків та державою [54, с. 348].

Так, податкова система – це складна система відносин, комплексне економіко-правове явище, яке містить у собі сукупність певних взаємодіючих складових елементів, кожен з яких має самостійне юридичне значення [30, с. 36]. Найбільше на формування податкової системи впливає податкова політика, можна сказати, що політика формулює податкову систему як таку. У світі не існує жодної податкової системи, яка б відповідала всім вимогам, яким повинна була б відповідати оптимальна податкова система.

Податкове законодавство завжди розпочинається з визначення суб'єктів оподаткування або платників податків, зборів та обов'язкових платежів, оскільки необхідно чітко знати, хто повинен платити той чи інший вид платежу до бюджету чи до державного цільового фонду та хто несе перед державою відповідальність за несплату або несвоєчасну сплату цього платежу.

Суб'єкт, або платник податків, зборів та обов'язкових платежів – це особи, на яких податковим законодавством покладено обов'язки: сплачувати податки, збори та обов'язкові платежі; нараховувати, утримувати та перераховувати податки, збори та обов'язкові платежі до бюджетів і до державних цільових фондів.

Суб'єктами оподаткування або платниками податків, зборів та обов'язкових платежів є юридичні або фізичні особи, міжнародні об'єднання та організації, які, відповідно до чинного податкового законодавства, безпосередньо зобов'язані

нараховувати, утримувати та сплачувати податки, збори та інші обов'язкові платежі.

Об'єкт оподаткування - юридично зумовлений факт, подія, після настання яких у суб'єкта виникає обов'язок сплатити податок; з економічного погляду об'єктом оподаткування можуть виступати доход, прибуток, майно, грошовий капітал або розмір споживання.

Кожен податок, збір та обов'язковий платіж мають самостійний об'єкт оподаткування, який визначається чинним податковим законодавством.

Об'єкт оподаткування повинен бути стабільним, чітко визначеним, мати безпосередньо стосуватися платника податку.

Предмет оподаткування – фізична, якісна характеристика об'єкту, яка виступає еквівалентом об'єкту для оподаткування [54, с. 349].

В Україні встановлюються загальнодержавні та місцеві податки та збори.

До загальнодержавних належать податки та збори, що встановлені цим Кодексом і є обов'язковими до сплати на усій території України, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

До місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених цим Кодексом, рішеннями сільських, селищних, міських рад у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

До загальнодержавних податків належать:

1. податок на прибуток підприємств;
2. податок на доходи фізичних осіб;
3. податок на додану вартість;
4. акцизний податок;
5. екологічний податок;
6. рентна плата;
7. мито.

До місцевих податків належать:

1. податок на майно;

2. єдиний податок.

До місцевих зборів належать:

1. збір за місця для паркування транспортних засобів;
2. туристичний збір [44].

Більшість концепцій існування та розвитку банків у зовнішньому середовищі поділяють підхід до банку як до відкритої системи, що постійно взаємодіє з окремими елементами зовнішнього середовища: іншими банками, підприємствами, організаціями, що належать до соціальнополітичних та економічних інститутів держави, місцевих органів і т.п., і дає змогу йому підтримувати стійке становище, виживати в умовах зовнішнього середовища, що постійно змінюються. Необхідно зауважити, що на сьогодні не існує єдиного, інтегрованого підходу щодо побудови загальної концепції зовнішнього середовища, яка б усебічно поєднувала економічні, технологічні, соціальні та політичні впливи на банк, особливості взаємодії його з партнерами, конкурентами, клієнтами та ін.

Значення податків та системи оподаткування як фактора банківської діяльності, зумовлене функціями, які вони виконують. У економічній літературі автори називають різні функції податків. Найбільш поширено є точка зору, що податки виконують дві основні функції — фіскальну та регулюючу.

З точки зору впливу на діяльність банків, найважливіше значення має регулююча функція податків і системи оподаткування в цілому, оскільки саме за її допомогою держава збалансовує свої інтереси з інтересами платників, впливаючи на останні. Регулююча функція в залежності від наслідків впливу податків на результати діяльності економічних суб'єктів може розглядатись як стимулююча, якщо окремі параметри певного податку заохочують платника покращувати результати своєї діяльності, або як дестимулююча (у випадку, коли зміна окремих елементів податку призводить до недоцільності з боку платника подальшого розвитку діяльності у відповідному напрямку). Наприклад, при високих ставках податків банки прагнуть мінімізувати показник прибутку, створюючи штучні витрати. Надання ж пільг, наприклад, з оподаткування державних

цінних паперів, доходів за кредитами підприємствам пріоритетних галузей економіки і т.д., покликане активізувати діяльність банків у вказаних напрямках.

Реалізація функцій податків безпосередньо пов'язана з тими принципами, що притаманні конкретному виду податків. Принципи податків реалізуються через конкретні прояви, що характеризують особливості функціонування податків, тобто існує пряма залежність між функціями і принципами податків (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Взаємопов'язаність функцій та принципів формування податків

Функції	Пояснення	Принципи	Пояснення
Фіскальна	Мобілізація та накопичення коштів у державних фондах.	Однократність обкладання	Той самий об'єкт може обкладатися податком одного виду тільки один раз за визначений період (податковий період).
Розподільча (соціальна)	Розподіл суспільних доходів із боку більш платоспроможних верств населення та суб'єктів господарювання на користь малозабезпечених; зарахунок виробничих галузей національної економіки на користь суб'єктів невикробничої сфери тощо.	Універсальність податку	Цей принцип припускає незалежність податкового тиску від форм власності платника, рівний підхід до умов оподаткування будь-яких суб'єктів, тобто всі зобов'язані відчислювати рівну частку доходів.
		Індивідуальна безкоштовність	В основі цього принципу податку закладений односпрямований рух засобів від платника до держави. При цьому це не означає виникнення зустрічних обов'язків держави.
		Безумовний характер	Цей принцип податку є продовженням попередньої ознаки й означає сплату податку, не зв'язану ні з якими зустрічними діями, привілеями з боку держави.
Регулююча	Податки як інструмент примусового вилучення частини доходів суспільства здатні суттєво впливати на стан національної економіки.	Нецільовий характер	Цей принцип означає надходження його у фонди, акумульовані державою і використувані на задоволення державних потреб.
Контрольна	Допоміжна функція, яка полягає в контролі над джерелами й обсягами доходів суспільства та напрямками їх використання.	Обов'язковий характер	Цей принцип податку припускає неможливість законного відхилення від його сплати. Це лежить в основі закріплення на конституційному рівні сплати податків як обов'язку громадян.
		Безповоротний характер	В остаточному підсумку платник одержує віддачу від внесених їм податків, коли держава реалізує суспільні потреби, в яких зацікавлені суспільство і кожен його індивід, тобто податки не повертаються в грошовому виразі.

Джерело: [54, с. 350]

Формування податкової системи передбачає можливість класифікації податків, яка сприяє більш повному висвітленню їх сутності, характеризує принципи та функції податків, показує їх роль у податковій системі держави, обґрунтовує напрям і характер впливу на соціально-економічну сферу країни.

Окрім того, зміст і структура податкової системи визначаються податковою політикою, що є винятковим правом держави, яка проводить її самостійно,

відповідно до завдань соціально-економічного розвитку. Через основні складники податкової системи (податки, пільги і фінансові санкції, принципи, форми і методи оподаткування, обов'язки і відповідальність) держава ставить єдині вимоги до плідної діяльності суб'єктів господарювання [68, с. 402].

Погоджуючись із думкою українського вченого А.І. Крисоватого, можна виділити три форми податкової політики (рис. 1.2) [27, с. 16].

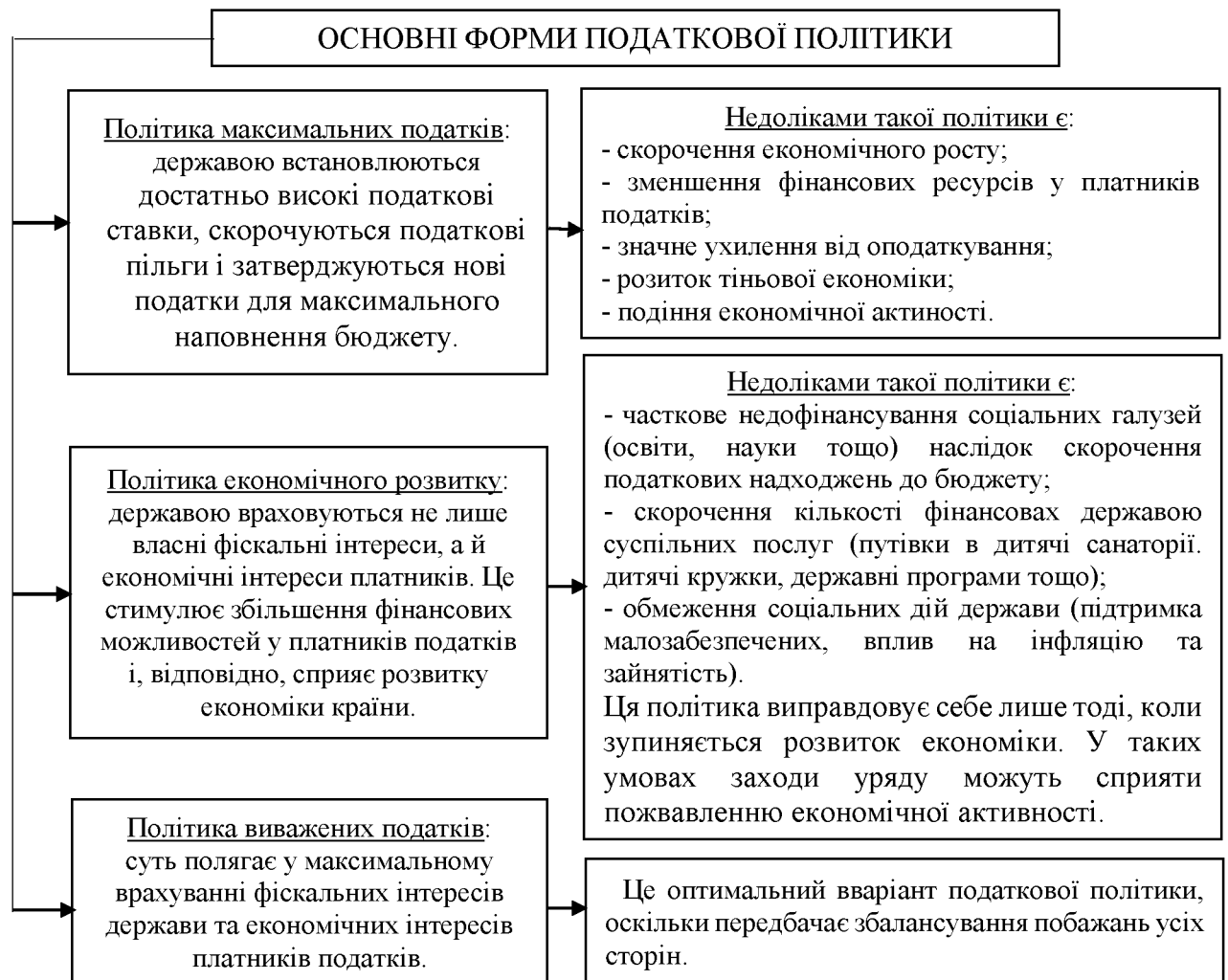

Рис. 1.2. Основні форми податкової політики

Джерело: розроблено автором на основі [54, с. 352]

Треба зазначити, що немає ідеального типу або форми податкової політики. Кожен із типів податкової політики, регулюючи одні економічні процеси, завдає шкоди іншим, саме тому конкурентоспроможність сучасної податкової політики формується на основі внутрішнього регуляторного потенціалу та її варіативності згідно з економічними позиціями країни.

Наявність різних форм здійснення податкової політики засвідчує

багатогранність внутрішнього змісту соціально-економічного поняття податкової політики. Хоча, по суті, податкова політика, будучи складником економічної і фінансової політики, багато в чому накладається саме на них і залежить від дивергенції економічної і фінансової політики.

Форми податкової політики змінюються відповідно до їх мети, що, своєю чергою, залежить від низки факторів соціально-економічного характеру та стратегії розвитку країни [1, с. 42].

Однак у будь-якому разі в основі формулювання мети податкової політики знаходиться вираження функцій податків, тобто враховуються їх розподільчо-регулюючий характер, а також здатність забезпечувати державу фінансовими ресурсами. Прийнято розрізняти цілі податкової політики за напрямками (рис. 1.3).

Підкреслимо, що зазначені цілі податкової політики мають динамічний характер. Вони формуються під дією низки чинників, головними з яких є економічна і соціальна ситуація в країні і регіонах. Цілі податкової політики конкретні в певний період часу і формуються з урахуванням досягнутого рівня економічних відносин і соціально-економічної політики [1, с. 93].

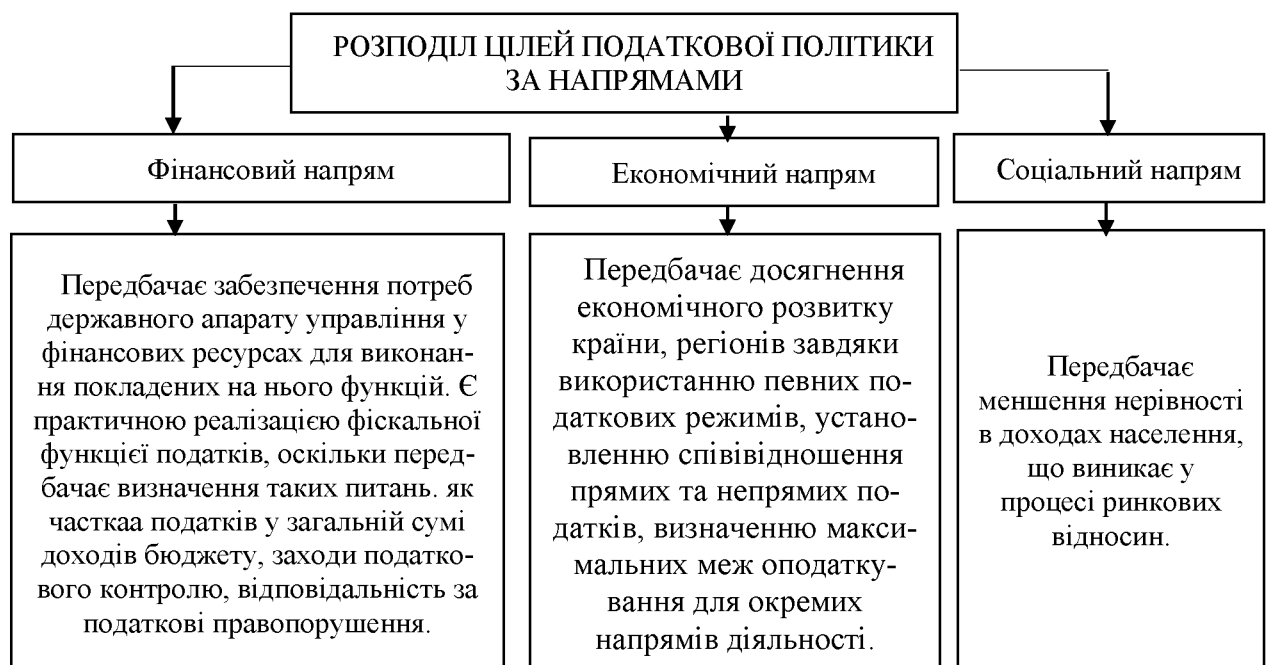

Рис. 1.3. Розподіл цілей податкової політики за напрямками

Джерело: розроблено автором на основі [54, с. 353]

Визначивши свою податкову політику, держава визначає напрям розвитку, а також стратегію і тактику поставленої мети. Ось чому податкова політика за відповідної тактики має чітке спрямування на вирішення конкретних завдань і проблем, а в стратегічному плані – на вирішення довгострокових проблем через їх прогнозування. Однією з головних передумов вироблення стратегії податкової політики є податкове прогнозування, що є складовою частиною макроекономічного розвитку соціально-економічних процесів у країні. Основою розроблення тактики податкової політики є податкове планування – важливий складник фінансового планування, підпорядкований вимогам фінансової політики держави.

Стратегія і тактика податкової політики взаємопов'язані. Стратегія податкової політики створює сприятливі умови для вирішення тактичних завдань. Тактика податкової політики виявляє центральні проблеми розвитку економіки та соціальної сфери. Шляхом своєчасної зміни способів і форм оподаткування тактика дає змогу в обмежений термін із найменшими затратами вирішувати завдання, які поставлені стратегією податкової політики. За відносної стабільності податкової стратегії податкова тактика повинна бути гнучкою, що викликане мобільністю економічних умов життя.

Розглядаючи систему оподаткування з позиції її впливу на діяльність банків, на нашу думку, необхідно розрізняти систему оподаткування безпосередньо банків (прямий вплив) та систему оподаткування інших суб'єктів господарювання і населення (опосередкований вплив). Залежно від характеру впливу системи оподаткування напрямки та наслідки її впливу на діяльність банку будуть різними. Вплив системи оподаткування як економічного фактора діяльності банку зображено на рис. 1.4.

Як прямий фактор система оподаткування банків впливає на такі показники діяльності банків, як фінансові результати діяльності, витрати та собівартість продуктів і послуг. Витрати зі сплати податків впливають як на ліквідність банку (у силу того, що вони сплачуються за рахунок коштів, що знаходяться на кореспондентському рахунку), так і на розмір власних коштів (у силу того, що податки, як і будь-які витрати, приводять до зменшення прибутку, а значить і

розміру капіталу банку).

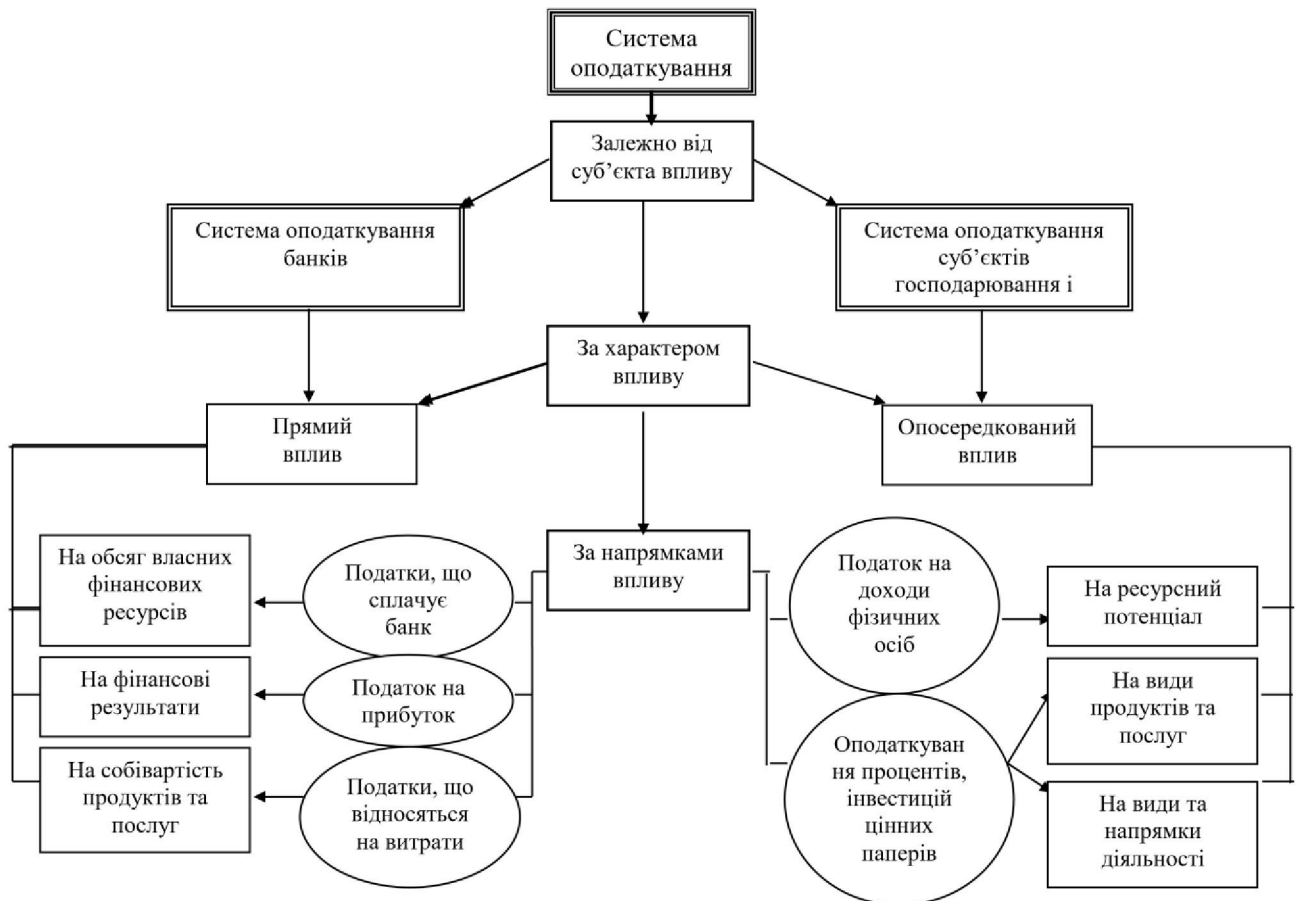

Рис. 1.4. Вплив системи оподаткування як фактору банківської діяльності

Джерело: розроблено автором на основі [16]

Крім оподаткування діяльності власне банків на стабільне функціонування банківської системи значний вплив здійснює і порядок оподаткування підприємств і населення. Крім того, збільшення податкового тиску не тільки на банківські установи, але й на інших юридичних та фізичних осіб призводить до того, що знижується їх підприємницька активність. Відповідно, це призводить до зменшення залишків коштів на рахунках господарюючих суб'єктів. Згорання підприємницької активності призводить до збільшення безробіття, а це означає, що зменшуватимуться вклади фізичних осіб. Тобто оподаткування населення та організацій як клієнтів банків також визначає активність банків в тих або інших сферах, в чому і полягає опосередкований вплив оподаткування як фактору банківської діяльності. Наприклад, розміщення в банках грошових коштів на депозитних рахунках зумовлює виникнення податкових зобов'язань у

вкладників за отриманими процентними доходами. Отже, через оподаткування доходів фізичних осіб податкова система впливає на реальний та потенційний обсяг залучених ресурсів банку, а за допомогою реалізації системи податкових пільг та знижок при оподаткуванні процентів за кредитами, інвестиційних вкладень, цінних паперів — на структуру продуктів та послуг, що надаються банком, а також на вибір тих чи інших напрямків діяльності, які має намір розвивати банк.

Погоджуючись з думкою, що оподаткування має значний вплив як на окремі операції банку, так і на його діяльність в цілому, вважаємо, що оподаткування як фактор банківської діяльності, необхідно розглядати як з точки зору можливості його впливу (прямого чи опосередкованого) на діяльність банку, так і з погляду можливості управління ним.

Оподаткування як фактор діяльності банку, а також як один з найефективніших інструментів державного економічного регулювання, може суттєво впливати і на прийняття управлінських рішень. Обґрунтуванню необхідності врахування податкового фактору в процесі управління діяльністю банку останнім часом приділено увагу в працях багатьох науковців. Вважаємо, що можливість банків впливати та управляти оподаткуванням значною мірою визначається функціями, які вони виконують у системі податкових відносин [16].

Банки є, як правило, рентабельними підприємствами, що отримують основну частину доходів у вигляді плати за надання фінансових послуг фізичним і юридичним особам.

Як і всі інші суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність, спрямовану на отримання прибутку на території України і за її межами, банки зобов'язані сплачувати до бюджету і державних цільових фондів податки та інші обов'язкові платежі, встановлені чинним законодавством — податок на прибуток підприємств, ПДВ (за деякими видами операцій), відрахування до фондів пенсійного, соціального страхування на випадок втрати працездатності, безробіття і нещасних випадків на виробництві), податок на землю, податок з власників транспортних засобів, місцеві податки і збори та ін.

При цьому, використовуючи юридичну термінологію, у випадках сплати вищезазначених податків, вони виступають як платники податків, тобто особи, на які відповідним податковим законодавством безпосередньо покладені обов'язки по їх нарахуванню і сплаті (податок на прибуток підприємств, ПДВ, податок на землю, з власників транспортних засобів). В інших випадках банки можуть виступати як податкові агенти, тобто особи, які зобов'язані нараховувати і сплачувати податки від імені і за рахунок інших підприємств або громадян-платників податків, і, відповідно, вести податковий облік, надавати податковим органам звітність, а також нести відповідальність за порушення законодавства (наприклад, податок на доходи фізичних осіб, утримання із заробітної плати).

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що оподаткування належить до групи зовнішніх економічних факторів банківської діяльності, на який банк не може активно впливати, а має пристосовуватися. Оподаткування є суттєвим фактором банківської діяльності, який поряд і в безпосередньому взаємозв'язку з іншими факторами здійснює як прямий, так і опосередкований вплив на діяльність банків. Залежно від суб'єкта впливу необхідно виділяти систему оподаткування власне банку, яка прямо впливає на фінансові результати, ліквідність, власні кошти, собівартість продуктів та послуг банку, та систему оподаткування інших суб'єктів господарювання та фізичних осіб — контрагентів банку, яка у свою чергу опосередковано впливає на види продуктів та послуг, що надаються банком, ресурсний потенціал, розвиток напрямків діяльності банку.

Банки в системі оподаткування виступають в ролі платників податків, податкових агентів, а також посередників між державою та іншими платниками податків в перерахуванні податків та зборів до бюджету та державних цільових фондів. Функції, що покладаються на банки податковим законодавством формують і відповідне податкове поле, що і визначає можливості управління оподаткуванням як фактором діяльності банку [16].

Визначення податкового поля банку, місця оподаткування в системі факторів та його дії на банківську діяльність зумовлює необхідність розгляду і

аналізу особливостей формування системи податкового менеджменту банку як засобу оптимізації як прямого, так і опосередкованого впливу податків, що і визначає напрямки подальших досліджень.

1.2. Нормативно-правове регулювання процедур оподаткування банківської діяльності в Україні

Банківська система займає важливе місце у здійсненні економічної політики країни, оскільки виступає сполучною ланкою в економіці. Саме через це більш детальне вивчення питання оподаткування банківських установ та їх прибутку, визначення особливостей податкового регулювання банківських установ стає актуальним та необхідним. Оскільки з часом деякі аспекти цього питання застаріли та потребують перегляду й вдосконалення деяких нормативно-законодавчих елементів. Необхідно пам'ятати що ці питання потрібно вивчати не лише з боку забезпечення стабільності та стійкості роботи банківських установ, а також з боку впливу банків на економічний розвиток країни [67].

Сучасний стан розвитку банківської системи знаходиться у кризовому становищі та потребує вдосконалення й розробки нових підходів управління банківськими установами, створення та успішної реалізації стратегії банківської діяльності.

Розвиток банківського сектору має важливе значення, оскільки саме банківські установи забезпечують сталу роботу різних підприємств, організацій та людей у взаємодії між собою. Через загострення світових криз, розвиток потреб людства, тенденцію до соціалізації економіки, з'являється потреба у реформуванні податкового регулювання банківських установ. Впровадженню нових дієвих податкових стимулів заважає безліч існуючих факторів, через це потрібно детально вивчити законодавчу базу банківського сектору та визначити шляхи покращення оподаткування фінансових результатів банківських установ.

Банківські установи у податковій системі мають подвійну роль. Банки виступають суб'єктами податкових відносин, тобто постають платниками

податків, котрі відносяться до бюджетів різних рівнів. Від них залежить своєчасне здійснення переказів від платників податків до державної казни, її повнота обсягів. Також, банківські установи здійснюють валютний та податковий контроль, котрий відбувається завдяки надання інформації про відкриття рахунків клієнтами, їх фінансові операції, своєчасне здійснення переказів податків. Банківські установи постають головними серед інвесторів діючого сектору економіки, саме цим вони збільшують кількість платників податків, створюють додаткові матеріальні блага та підвищують дохідність бюджетної системи [21].

Недосконала нормативно-законодавча база призводить до надмірного оподаткування одних банківських операцій й недостатнього оподаткування інших. Саме через це банківські установи та діючий сектор економіки не можуть стабільно розвиватись.

Банківські установи у своїй діяльності постійно ризикують, оскільки їх операції оподатковуються і відносяться до операцій особливого виду. Банківська діяльність складається з комплексу основних операцій:

- здійснення розрахунків між клієнтами;
- прийняття грошових вкладів від клієнтів;
- надання клієнтам кредитів.

Вітчизняні науковці виділяють два підходи оподаткування банківських установ. Відповідно до першого, банки мають оподатковуватися за вищою ставкою, ніж інші суб'єкти господарювання. Оскільки, банківські установи постають фінансовими посередниками, котрі не створюють видимих матеріальних благ, тобто вони мають надприбуток. Другий підхід представляє банки генератором фінансової активності та створює баланс фінансових потоків країни. Перешкоджаючи цій діяльності, господарська діяльність матиме занепад [22].

Незалежно від джерела сплати, витратами для банківських установ є податки. Але незважаючи на це, ціна банківського продукту залежить від прибутку та витрат. Якщо податки зменшуються, то це має призвести до

більшого попиту на банківські послуги, зменшення тарифів банківських установ на свої послуги, зменшення витрат клієнтів банку та підвищення рівня їх активності [19].

Банки, як інституція, проводять операції з акумуляції та перерозподілу тимчасово вільних коштів держави, господарюючих суб'єктів, населення. Це визначено базовим законом «Про банки і банківську діяльність», в якому вказано, що «банківська діяльність - залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб» [46].

На сьогодні банки є ключовим фінансовим посередником щодо обслуговування руху грошових потоків у всіх сферах взаємовідносин між економічними суб'єктами, населенням та державою.

Банки працюють на основі комерційного розрахунку, маючи на меті отримання прибутку. Така діяльність підлягає оподаткуванню на загальних підставах згідно чинного законодавства – Податкового кодексу України.

Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [44].

Оподаткування кредитних установ здійснюється на принципах (стаття 4 Податкового кодексу України), які, на наш погляд, реалізуються через елементи, що визначаються під час встановлення податку (стаття 7 Податкового кодексу України). Схематично взаємозв'язок ключових засад унормування Податкового кодексу України як базового нормативного документа з оподаткування відображено на рис. 1.5.

Як вірно зазначає Г.Г. Старостенко: «Розвиток банківської системи України та вдосконалення системи оподаткування її діяльності – це два паралельних і

взаємопов'язаних шляхи.

Рис. 1.5. Схема взаємодії ключових засад унормування Податкового кодексу України як базового нормативного документа з оподаткування

Джерело: [66]

Активізація стимулюючої функції державного регулювання оподаткування банківських установ дасть можливість досягти значних успіхів щодо зменшення фінансового дисбалансу та стабілізації економіки в цілому. Кожен податок, збір та обов'язковий платіж має самостійний об'єкт оподаткування, який визначається чинним податковим законодавством. Об'єкт оподаткування повинен бути стабільним, чітко визначеним, мати безпосереднє відношення до платника податку» [60].

Податковий кодекс України об'єктом оподаткування визначає прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень цього Кодексу [44].

Переорієнтація державної стратегії на розбудову соціально-орієнтованої економіки ставить нові вимоги до податкової політики, вимагаючи пріоритетності реалізації, переважання не фіскальних функцій податків, їх оптимальному співвідношенні з фіскальною. У таких умовах першочерговими завданнями податкової політики, поряд з забезпеченням дохідної частини державного бюджету, стають: регулювання попиту і пропозиції, стримування інфляції, стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів, нагромадження інвестиційних ресурсів, забезпечення конкурентного середовища з метою і стимулювання підприємницької діяльності.

Податковий кодекс України не містить визначення податкового законодавства. Водночас, пунктом 3.1 статті 3 Податковий кодекс України встановлює, що податкове законодавство України містить наступні чинні документи:

- Конституція України;
- Податковий кодекс України;
- Митний кодекс України та інші закони з питань митної справи у частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням ввізним або вивізним митом операцій з переміщення товарів через митний кордон України;
- чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і якими регулюються питання оподаткування;
- нормативно-правові акти, прийняті на підставі та на виконання Податкового кодексу України та законів з питань митної справи;

– рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів, прийнятих за правилами, встановленими Податковим кодексом України.

Безпосередньо Податковий кодекс регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та механізм їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію податкових органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Ефективність регулюючого впливу податкової системи визначається тим, наскільки цілеспрямовано вона вирішує комплекс завдань, пов'язаних із керованістю економіки як системи, забезпеченням надходжень до бюджетів усіх рівнів і, на цій основі, підвищенням життєвого рівня населення.

Шляхи розв'язання проблеми ефективності податкового регулювання концентруються на виваженому, науково обґрунтованому підході, найтісніше пов'язаному з урахуванням особливостей сучасного стану економічного розвитку.

Без визначення довгострокових пріоритетів економічного розвитку безперспективною є розробка заходів реформування податкової системи з метою реалізації виключно фіскальної функції регулювання. Тому першочерговими є заходи спрямовані на створення таких умов фінансово-господарської діяльності суб'єктам малого бізнесу, які б стали каталізатором довгострокового зростання національної економіки.

У даному контексті, в процесі реформування податкової системи повинна забезпечуватися реалізація таких принципів [25, с. 1081]:

– Послідовність. Реалізація заходів у рамках податкової політики повинна здійснюватися у послідовності, що забезпечує досягнення запланованого результату. Послідовними можна вважати заходи, якщо не був порушений порядок їх черговості.

– Узгодженість заходів податкової політики – полягає в реалізації

комплексу заходів, спрямованих на досягнення єдиного результату.

– Достатність (межі) – оцінка заходів податкового регулювання, що реалізується з позицій адекватності їх поточної ситуації, спрямованості на конкретний результат.

– Своєчасність – характеризує темпи реагування на проблеми оподаткування. Реалізація заходів податкового регулювання є своєчасною, за умови попередження виникнення проблемних ситуацій, або їх нейтралізації безпосередньо після виявлення.

– Актуальність – відповідність вимогам вітчизняного законодавства або поточної соціально-економічної ситуації. Заходи регулювання, у рамках податкової політики, є актуальними, якщо вони реалізовані відповідно до вказівок і у термін, що обумовлений чинною нормативно-правовою базою.

– Гнучкість – здатність враховувати фактор динамічності середовища в податкових відносинах.

– Результативність – здатність забезпечувати позитивний ефект в процесі реалізації заходів податкового регулювання [24].

У даному контексті необхідно пам'ятати, що існує певний часовий лаг (період) між реалізованими заходами та результатом. Величина лагу залежить від багатьох чинників.

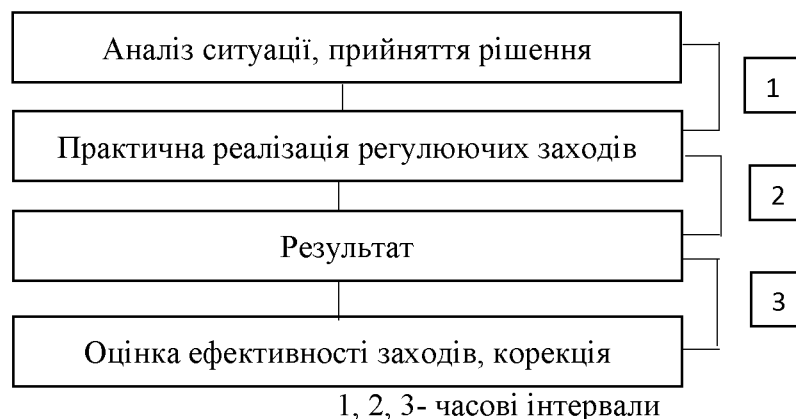

Рис. 1.6. Узагальнений алгоритм податкового регулювання

Джерело: розроблено автором на основі [24]

У 2014 році податкову політику характеризує пошук компромісу

економічних інтересів усіх учасників податкових відносин. Разом з тим, привертає увагу певна обмеженість цих процесів.

Важливим завданням функціонування податкової системи є забезпечення соціальної орієнтації, а це вимагає, в свою чергу, модернізації багатьох її складових. Підвищення ефективності податкового регулювання на основі соціальної спрямованості не просто бажане, але й необхідне з точки зору існування незалежної суверенної держави. Водночас, це потребує певного переміщення акцентів у здійсненні регулюючого впливу, а тому повинно знайти адекватне відображення у всіх складових теоретичної конструкції реформування податкової системи: концепції, стратегії та конкретних заходах з їх реалізації.

Ефективність податкового регулювання, його можливість впливати на розбудову ринкового механізму, буде визначатися ступенем реалізації інтересів суб'єктів малого підприємництва у контексті виконання ними фіскальних та соціальних зобов'язань перед суспільством.

Банки оподатковують на загальних принципах:

- обов'язковість – впровадження норм щодо сплати податків і зборів, тобто обов'язкових платежів, визначених на підставі достовірних даних про об'єкти оподаткування за звітний період, та встановлення відповідальності платників податків за порушення податкового законодавства;
- рівнозначність і пропорційність – справляння податків з юридичних осіб здійснюється у певній частці від отриманого прибутку і забезпечення сплати рівних податків і зборів (обов'язкових платежів) на рівні прибутки і пропорційно більших податків і зборів (обов'язкових платежів) – на більші доходи;
- рівність, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до суб'єктів господарювання (юридичних і фізичних осіб, в тому числі нерезидентів) при визначенні обов'язків щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);
- соціальна справедливість – забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення шляхом запровадження економічно обґрунтованого неоподаткованого мінімуму доходів громадян і застосування

диференційованого та прогресивного оподаткування громадян, що отримують високі та надвисокі доходи:

- стабільність – забезпечення незмінності податків і зборів (обов'язкових платежів), їх ставок, та податкових пільг протягом бюджетного року;
- економічна обґрунтованість – встановлення податків і зборів (обов'язкових платежів) на підставі показників розвитку національної економіки та фінансових можливостей з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його доходами;
- рівномірність сплати – встановлення строків сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) виходячи з необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджету для фінансування витрат;
- єдиний підхід – забезпечення єдиного підходу до розробки податкових законів з обов'язковим визначенням платника податку і збору (обов'язкового платежу), об'єкта оподаткування, джерела сплати податку і збору, податкового періоду, ставок податку і збору, строків та порядку сплати податку, підстав для надання податкових пільг;
- доступність – забезпечення дохідливості норм податкового законодавства для платників податків і зборів (обов'язкових платежів) [60].

В умовах потреби подолання в Україні негативних наслідків глобальної фінансової кризи збільшується актуальність питань адаптації механізмів оподаткування банківської діяльності до світових стандартів та вимог. Вплив процесів інтеграції та фінансової глобалізації, та специфіка соціально-економічних умов розвитку вітчизняної економіки, не можуть існувати без теоретичного переосмислення й обґрунтування напрямів практичного реформування системи оподаткування фінансової діяльності банківських установ. Реформування механізмів податкового регулювання підтверджується необхідністю посилення протекціоністських методів, які в усьому світі практикуються як виняткова і тимчасова міра державної політики.

Отже, постає необхідність визначення впливу оподаткування на фінансову діяльність банківських установ. Це стає можливим через розгляд основних

підходів до визначення прибутковості банківської діяльності та впливу податків на неї, визначити роль оподаткування банківських установ у формуванні податкових надходжень та наповненні державного бюджету. Основним видом діяльності банку (головного на фінансовому ринку посередника) є його фінансова діяльність, яку потрібно розглядати на двох рівнях.

На I рівні фінансова діяльність розглядається у вузькому розумінні та включає наступні завдання із формування фінансового результату діяльності банку, розрахунку основних фінансових показників, які характеризують ефективність його діяльності, визначення прибутку й обсягів податків тощо.

На II рівні фінансова діяльність банку розглядається в широкому розумінні, є комплексним поняттям і включає в себе 3 складові: здійснення банківських операцій, формування й використання фінансових ресурсів, прзначення й аналіз фінансових результатів. На розвиток цих складових впливають податкова політика держави й методи її регулювання [60].

Головне, що вплив інструментів податкового механізму на фінансову діяльність банку може бути опосередкованим і прямим.

1) на продуктивний ряд банківських послуг впливають методи і ставки оподаткування клієнтів банку, тобто на вибір пріоритетних напрямів діяльності банку опосередковано впливає система оподаткування суб'єктів господарювання й фізичних осіб.

2) система оподаткування самого банку як суб'єкта господарювання прямо впливає на його фінансові результати, обсяги власних фінансових ресурсів, собівартість продуктів і послуг банку. Таким чином, необхідність реформування податкового регулювання фінансової діяльності банку стосується як клієнтів банку, тобто опосередкований вплив, так і безпосередньо самого банку, тобто прямий вплив, що значно ускладнює процеси реформування податкового регулювання банківської діяльності.

На фінансовий результат впливають суми податкових платежів які вони сплачують до державного бюджету, як зазначалось в попередніх розділах.

Податки та інші обов'язкові платежі належать до категорії витрат. Проте

менші податки не завжди означають більший прибуток. Проте зменшення обсягу сплати одних податків призведе до збільшення обсягу сплати інших податків, а також до фінансових санкцій зі сторони контролюючих органів.

Загалом банки України, хоча й мають меншу кількість податків, обкладаються великою кількістю різноманітних відрахувань і зборів, що не дає їм розвивався значними темпами. Звертаємо увагу, що крім зазначених податків вітчизняні банки здійснюють обов'язкові відрахування, до яких слід віднести: внески на державне соціальне страхування, збір на обов'язкове страхування на випадок безробіття, відрахування на обов'язкове державне пенсійне страхування, відрахування у фонд страхування від нещасних випадків, плату за торговий патент, відрахування за невиконання нормативів створення робочих місць для працевлаштування інвалідів, державне мито, збір на обов'язкове державне пенсійне страхування по операціях з іноземною валютою, збір за користування послугами мобільного зв'язку, збір за забруднення навколишнього середовища, збір до Державного інноваційного фонду [60].

Основним критерієм визначення впливу податків на результати діяльності банків може бути прибуток тому, оскільки він є основним джерелом власних фінансових ресурсів. А найбільшу питому вагу в надходженнях до бюджету від банківських установ складає саме податок на прибуток, тому для дослідження було обрано саме його податкове навантаження.

Звертаємо увагу, що головною метою державного регулювання банківської діяльності на перспективу виступає подолання кризових явищ, активізація кредитної діяльності банків і підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, які є частиною національного багатства. Оподаткування банків покликане забезпечити, з однієї сторони, сприятливі макроекономічні умови для формування банківської системи, стійкої до кон'юнктурних коливань, з іншої – перетворення її на активний інструмент інвестиційного процесу й економічного зростання. Сукупність форм, методів і способів, із яких складається податковий механізм, має бути адекватною економічній кон'юктурі, яка сприятиме створенню оптимальних умов для мінімізації втрат

від економічних криз.

Однією з головних умов ефективності державної грошово-кредитної політики являється розвиток фінансового посередництва, перш за все банківського, ґрунтованого на підвищенні якості банківських послуг і загальної ефективності банківської справи. Зміцнення ролі банківського сектора в економіці, суттєве покращення якості функціонування кредитних організацій, удосконалення правових основ банківської діяльності, а також банківського нагляду повинні бути орієнтовані на кращу міжнародну практику.

В Україні податкова реформа здійснюється вже декілька років. Мета заключається не лише в тому, щоб зібрати побільше податків, але і в тому, щоб по мірі зниження зобов'язань держави в частині бюджетних витрат знизити рівень податкового навантаження на платників податків, що знаходяться в різних економічних умовах; підвищити рівень нейтральності податкової системи по відношенню до економічних рішень фірм і споживачів.

Податковим кодексом надано можливість забезпечення сталого розвитку діяльності банківської системи, а також створення належного конкретного середовища на фінансовому ринку, стверджують податківці. Так, відповідно до положень Кодексу суттєво розширено базу для формування страхових резервів, які створюються за рахунок збільшення витрат фінансової установи, а також врегульовано питання і щодо відшкодування банками сум безнадійної заборгованості за рахунок страхових резервів [60].

Отже, недостатній рівень розвитку податкової системи України у цілому і її окремих сегментів і інститутів значною мірою є результатом їхнього недостатнього теоретичного й організаційно-методологічного осмислення. Внаслідок того, що досі однозначно не визначено методи[^] оподат[^]вання різних банківських операцій, її специфічні особливості, функціональне призначення та місце й роль надходження податків у розвитку економіки країни, що призводить до високого податкового тиску на комерційні банки та, відповідно, не повної податкової віддачі від банківських операцій.

1.3. Сучасний стан наукових досліджень з питань оподаткування та розвитку банківської діяльності

Сучасна банківська система має циклічний характер розвитку, концентруючи основні фінансові ризики, пов'язані з недоліками конкретної економічної системи. Таким чином, економічна криза в країні або регіоні викликає кризу в банківській системі, і навпаки. Процес економічного розвитку кожної країни тісно пов'язаний з механізмом функціонування ефективної інфраструктури фінансового ринку, центром якої є банківська система. Успіх ринкових відносин, забезпечення інтенсивного економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності країни на світовому ринку і підвищення добробуту населення визначаються тим, наскільки ефективно банки можуть працювати в різних сегментах ринку банківських послуг [61].

І.В. Сало, І.В. Д'яконова, Н.Г. Євченко у навчальному посібнику «Оподаткування банків» розглядають податкове навантаження як один із пунктів забезпечення стабільності банківської системи. Автори вважають: «Відновлення економічного зростання в Україні значною мірою залежить від ефективності та надійності банківського сектору. Податкове навантаження банку можна визначити як узагальнюючу характеристику впливу оподаткування на результати діяльності банку, тобто частину відрахованих податкових платежів на користь держави» [53].

Підтримкою даного положення вважаємо позицію О.І. Петрика та В. А. Зорянського: «...здійснення податкової діяльності банку не повинно перешкоджати ефективності функціонування банку. Банк є фінансовим посередником, а оподаткування банківської діяльності в Україні здійснюється за вимог тих же нормативноправових норм, що й оподаткування юридичних осіб-суб'єктів господарювання» [40].

Я.Д. Малкіна наводить узагальнення: «Природа податків характеризується багатогранністю та постійною зміною. За результатами аналізу літературних джерел виділено три основні етапи еволюції становлення сучасних податків як

складової системи бюджетно-податкового регулювання. Аналіз характеру основних функцій предмета дослідження – фіскальної та регулюючої – дозволяє розкрити економічну сутність категорії «податки» за двома напрямками: як складовий елемент наповнення державної казни та як інструмент впливу держави на інших суб'єктів господарювання у країні [31].

Дискусійними серед науковців є питання щодо розмірів оподаткування банків. Існують прихильники як збільшення податків для банків, так і їх зменшення.

Зокрема, В.М. Кміть, В.Д. Боринських зазначають: «Незважаючи на те, що деякі науковці та експерти є прихильниками збільшення податкового тиску на банки, на нашу думку, доцільним є його зменшення. Адже в умовах нестабільної банківської системи банки будуть змушені підвищувати ставки по кредитах, що зробить їх дуже дорогавартісними і змусить їх ухилятися від оподатковування різними можливими способами. Доцільно зауважити, що держава повинна сприяти діяльності вітчизняних банків і через різні методи і засоби сприяти зниженню податкового тиску на банківські установи» [5].

Альтернативна позиція заперечується тим фактом, що діяльність банку в основному пов'язана з посередництвом і пов'язана тільки з перерозподілом національного доходу, оскільки вони не належать до сфери матеріального виробництва, що вимагає пріоритетного розвитку. Крім того, коефіцієнт обігу капіталу фінансових установ відносно високий, що дозволяє їм отримувати більш високий прибуток при тому ж обсязі капіталу у виробничому секторі [55].

Результати теоретичних розвідок та аналізу статистичних даних дозволяють виокремити такі проблеми щодо питання податкового навантаження комерційних банків в Україні:

- постійні зміни в законодавстві;
- виділення механізму оподаткування кредитних установ в окремий законодавчо-нормативний акт;
- ухилення від сплати податків. У даному контексті погоджуємося з думкою Л.А. Ключко, що з метою зменшення податкових платежів, кредитні

установи використовують такі методи: 1) виплата страхових премій на адресу пов'язаних із банками страхових компаній; 2) відрахування на резерви за кредитними операціями (створення страхових резервів); 3) купівля цінних паперів у «інвестиційних» цілях, як і деякі валютно-обмінні операції, які теж можуть виводитися з під оподаткування; 4) штучне завищення видатків і приховування дохідних статей [21].

В умовах економічної кризи і політичної нестабільності місцевим банківським установам доводиться нелегко, тому держава повинна використовувати всі можливі інструменти для регулювання банків і підвищення ефективності підтримки стабільної банківської системи. Реформування податкової системи в банківському секторі необхідно у зв'язку із загостренням явищ глобальної кризи, стрімким розвитком потреб суспільства, тенденцією до соціалізації економіки. Оскільки існує безліч факторів, які можуть перешкодити введенню ефективних податкових пільг, необхідно вивчити зарубіжний досвід оподаткування банківських установ і вивчити, як поліпшити оподаткування українських банків на цій основі [9].

Банківські установи є необхідною частиною забезпечення правильного і своєчасного надходження податкових надходжень до державного бюджету, і це, безумовно, вплине на всю економіку країни. Українська економіка розвивається в складній і суперечливій ситуації, відчуваючи на собі вплив безлічі позитивних і негативних факторів. Одним з таких важливих факторів є нинішня податкова система держави. У сучасному стані економічного розвитку України банківський сектор та його оподаткування є важливою складовою державних фінансів [17]. Враховуючи оподаткування українських банків, цікаво провести порівняльний аналіз з моделлю оподаткування банківських установ, що працюють в розвинених країнах світу. Цей аналіз допоможе виявити недоліки і намітити, як поліпшити оподаткування банків.

У США оподаткування банків здійснюється за загальними правилами оподаткування корпорацій. Основна ставка податку на прибуток корпорацій у США становить 35%, але остаточна величина залежить від величини отриманого

доходу протягом року і визначена на рівні від 15% до 39% [21]. У деяких штатах замість місцевого податку на прибуток передбачена ліцензія, за яку треба платити, в інших діють спеціальні правила оподаткування банківської діяльності, у третіх розроблені спеціальні податки. У Німеччині податок на доходи корпорацій стягується з балансового прибутку компанії. Ставка податку на прибуток встановлена на рівні 15% плюс, так званий солідарний податок у розмірі 5,5% від ставки податку. Об'єктом оподаткування виступає прибуток, отриманий від підприємницької діяльності, ставка в середньому становить 14–17%. Таким чином, ефективна ставка з податку на прибуток корпорацій становить близько 30–33% [11].

Ставка податку на прибуток корпорацій у Великобританії регламентується фінансовим законом та залежить від розміру отриманого доходу і змінюється один раз на рік. У Франції кращі надходження від непрямих податків, особливо ПДВ, який становить основну частку державного бюджету (ставка ПДВ у Франції – 18,6%). Акціонерні товариства сплачують податок на прибуток. Ставка корпоративного прибуткового податку становить 33,3%. Доходи від приросту ринкової вартості довгострокового капіталу, тобто капіталу, який знаходиться на балансовій вартості понад двох років, оподатковуються за ставкою 18%.

Розглядаючи податкові системи різних країн і аналізуючи відхилення зовнішніх процентних ставок і внутрішніх ставок, можна зробити висновок, що ставка податку в Україні значно нижче. Беручи до уваги практику оподаткування банківських установ в країнах Європейського Союзу і США, було встановлено, що в світі спеціальне оподаткування банківських установ використовується досить часто, надаючи різні пільги. У свою чергу, зарубіжна практика доводить ефективність цього оподаткування, яке підходить для використання в податковій політиці України. Зокрема, для вітчизняних банківських установ було б корисно реалізувати такі пільги, як звільнення від податків для коштів банків, що інвестуються в інноваційні підприємства, надання податкових пільг банкам, які займаються довгостроковими інвестиційними кредитами.

Стан ринкової економіки, ефективність механізмів її організації та

регулювання соціально-економічного життя багато в чому залежать від ефективності функціонування фінансової сфери, основою якої є банківська система. У свою чергу, основою ефективного функціонування і розвитку банківської системи є створення, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів, здійснення інвестиційної та кредитної діяльності, Задоволення потреб економіки в додаткових ресурсах.

Оскільки основною метою ведення банківської діяльності є отримання прибутку, ця діяльність, як правило, оподатковується відповідно до чинного законодавства.

Фінансові установи відіграють подвійну роль у податковій системі. Банк виступає об'єктом податкових відносин. Тобто вони виступають в якості платників податків, що належать до різних рівнів бюджету. Від них залежить своєчасне виконання та повнота перерахування від платника податків до державної скарбниці. Фінансові установи також здійснюють валютний і податковий контроль, який виникає за рахунок надання інформації про відкриття рахунків клієнтами, своєчасне здійснення фінансових операцій і податкових переказів, збільшення числа платників податків, отримання жовтня додаткового значного прибутку і підвищення рентабельності бюджетної системи. поточний економічний сектор [67].

В Україні для оподаткування банківської діяльності використовують податок на прибуток. Це загальнодержавний прямий податок, що сплачується платниками з прибутку, одержаного від усіх видів діяльності як на території України, так і за її межами у розмірі 18% від об'єкта оподаткування. Розрахунок об'єкта оподаткування банківських установ має свою специфіку, що зумовлено особливостями діяльності банків [5].

Сьогодні об'єктом оподаткування діяльності банківських установ є: форфейтингові, факторингові, трастові операції; послуги щодо здачі в оренду майна; послуги щодо зберігання документів і цінностей; послуги щодо транспортування готівки, грошей, інкасації; послуги щодо доручень, надання гарантій і видачі інших зобов'язань за третіх осіб; послуги зв'язку, крім послуг,

пов'язаних з операціями за рахунками клієнтів; послуги з підготовки кадрів і підвищення кваліфікації; консультаційні, правові, аудиторські, експертні, посередницькі, брокерські послуги [37, с. 214].

Розвиток банківської системи України та вдосконалення податкової системи її діяльності – це 2 паралельних і взаємопов'язаних шляхи. Оподаткування банківських установ відіграє важливу роль у поповненні державного бюджету країни.

Активізація стимулюючої функції державного регулювання оподаткування банківських установ дозволить домогтися великих успіхів у зниженні фінансових дисбалансів і стабілізації економіки в цілому. Однак для досягнення цієї мети необхідно чітко встановити ефективну методологію оподаткування українських банків, яка на даному етапі буде здійснюватися на основі загальних принципів, оскільки вони не повністю враховують особливості банківської діяльності і не забезпечують адекватного вкладу банківської системи. до економічного зростання, оскільки немає окремого законодавчого акту, що регулює це питання [59].

Ефективність розвитку банківських установ в будь-якій країні характеризується умовами її економічного розвитку. У ситуації, що склалася, можна спостерігати різноманітність підходів до оподаткування банків у різних країнах світу (табл. 1.1 і табл. 1.2).

Таблиця 1.1

Світовий досвід оподаткування банків

Країна	Короткий опис оподаткування банків
1	2
США	У США оподаткування банків здійснюється за загальними правилами оподаткування корпорацій. Основна ставка податку на прибуток корпорацій у США становить 34%, але остаточна величина залежить від величини отриманого доходу протягом року. У деяких штатах передбачена ліцензія, в інших діють спеціальні правила оподаткування банківської діяльності, у третіх розроблені спеціальні податки. ПДВ не використовується.
Італія	В Італії банківська діяльність обкладається ПДВ за максимальною ставкою 19%. Проте від сплати ПДВ звільняються операції із золотом та іноземною валютою.
Велика Британія	Ставка податку на прибуток корпорацій у Великобританії регламентується фінансовим законом та залежить від розміру отриманого доходу і змінюється один раз на рік.

Продовження таблиці 1.1

1	2
Франція	Банки які створені як акціонерні товариства сплачують податок на прибуток. Ставка корпоративного прибуткового податку становить 33,3%. Доходи від приросту ринкової вартості довгострокового капіталу, тобто капіталу, який знаходиться на балансовій вартості понад двох років, оподатковуються за ставкою 18%.
Німеччина	У Німеччині податок на доходи корпорацій стягується з балансового прибутку банку. Ставка податку на прибуток встановлена на рівні 15% плюс, так званий солідарний податок у розмірі 5,5% від ставки податку. Об'єктом оподаткування виступає прибуток, отриманий від підприємницької діяльності, ставка в середньому становить 14–17%. Таким чином, ефективна ставка з податку на прибуток корпорацій становить близько 30–33%.
Японія	В Японії банківські установи сплачують корпоративний податок, який нараховується з чистого прибутку як організацій, так і приватних підприємців, складається з національного податку, а також місцевих податків: податок на проживання, податку з підприємств та спеціальний місцевий податок з корпорацій, що значно збільшують підсумкову ставку корпоративного податку. В Токіо вона може сягати більше 40%.

Джерело: [56]

Розглядаючи світову практику оподаткування банків у сучасних умовах, ми відзначаємо наступні особливості: податок, який сплачують банки, становить низьку частку доходів бюджету, оскільки закордонні ставки податку деінде перевищують вітчизняну; однотипний податок на прибуток стягується з підприємств і банків; для оподаткування банківської діяльності в деяких країнах використовуються спеціальні банківські податки; простежується надання пільг банкам, або ж окремим банківським операціям з приводу їх оподаткування. Так, з таблиці 1.3 видно, що спеціальний банківський податок застосовують лише частина європейських країн та запровадили його у відповідь на фінансову кризу 2008 року.

На основі здійсненого аналізу можна сказати, що в світі існують два підходи до оподаткування банківської діяльності. Перший, який простежується у практиці більшості країн, передбачає скасування пільг, які використовуються банківськими установами порівняно з іншими суб'єктами господарювання для подальшого встановлення рівноправного оподаткування фінансових установ і підприємств.

Другий підхід полягає у диференційованому оподаткуванні банківської діяльності з врахуванням ролі банківських установ в економічних процесах та специфіки діяльності банків як фінансових посередників.

Таблиця 1.2

Додатковий банківський податок в країнах ЄС

Країна ЄС	Ставка податку	База оподаткування	Рік впровадження
Австрія	0.024% – 0.029%	Загальна сума зобов'язань за мінусом власного капіталу та застрахованих депозитів	2011
Франція	0.0642%	Мінімальний розмір регулятивного капіталу	2011
Угорщина	0.15% – 0.20%	Загальні активи за мінусом міжбанківських кредитів	2010
Ісландія	0.145%	Загальний борг	2011
Нідерланди	0.033% – 0.066%	Загальна сума зобов'язань за мінусом власного капіталу та застрахованих депозитів	2012
Польща	0.44%	Загальна вартість активів	2016
Португалія	0.01% – 0.11%	Різні податкові бази	2011
Словенія	0.10%	Сукупні активи	2011
Швеція	0.05%	Загальна сума зобов'язань за мінусом власного капіталу та застрахованих депозитів	2015
Великобританія	0.05% – 0.10%	Загальна сума зобов'язань за мінусом застрахованих депозитів	2011

Джерело: [56]

Україна, як і багато інших країн, фактично використовує перший підхід, згідно з яким оподаткування банківського сектору відбувається на загальних засадах корпоративного оподаткування. При цьому в Україні оподаткування банківських установ регламентується загальними законодавчими актами, хоча банківське право у правовій системі України й виділяється в окрему ланку, на відміну від багатьох країн Європи, які використовують окремі банківські кодекси, що, зокрема, містять податкові норми для фінансового сектору [7].

Динамічні зміни, що відбуваються в національній економіці, політичному секторі, обумовлюють постійний пошук механізмів удосконалення системи оподаткування банківської діяльності для забезпечення ефективного наповнення бюджету та опосередкованого впливу на фінансову систему країни через банки. Проте сьогодні результативному процесу оподаткування перешкоджають такі чинники:

- воєнні дії на території держави;

- високий рівень тіньової економіки;
- кризові явища в економіці України, що виникли внаслідок пандемії коронавірусу.

Наявний підхід до оподаткування банківської діяльності практично нівелює економічну сутність прибутковості банку, оскільки об'єктом оподаткування є прибуток банківської установи, що впливає на низький рівень фіскального забезпечення бюджету банківськими податковими платежами. Тому питання світового досвіду оподаткування банків все ще залишається актуальним [56].

Узагальнюючи теоретичні наукові доробки, законодавчі акти, практичні аспекти, вважаємо слушними такі напрямки дослідження та удосконалення щодо питання податкового навантаження комерційних банків в Україні:

- розширити банківську інформацію з точки зору публічних статистичних даних, що дозволить поглибити аналіз діяльності кредитних установ;
- удосконалити державне регулювання банківської діяльності з точки зору податкового впливу. Це дозволить розширити вплив Національного банку України не тільки з позиції грошово-кредитного контролю, а й посилить його роль у наповненні бюджету України;
- підтримуємо позицію Л.А. Ключко, щодо диференціації ставки податку на прибуток, зокрема: – підвищити ставку податку на прибуток, одержаний від торгово-посередницьких операцій на фондовому та валютному ринках, оскільки надлишок ресурсів, який утворився в результаті недостатнього інвестування банками матеріальної сфери виробництва, вони використовують у спекулятивних цілях. Відтік грошових коштів у сферу обігу зумовив неплатежі, недостатні податкові надходження до бюджету та його дефіцит, спад виробництва та зростання темпів інфляції. Одночасно знизити ставку податку на прибуток, одержаний банками за довгостроковими кредитами, які надані в реальний сектор економіки з метою розширеного відтворення, що сприятиме активізації інвестиційного процесу [21];
- вважаємо слушною думку Г.Г. Старостенка: «Реформування механізмів податкового регулювання підтверджується необхідністю посилення

протекціоністських методів, які в усьому світі практикуються як виняткова і тимчасова міра державної політики» [60];

– оскільки в Україні банківське право є самостійною галуззю права, то вважаємо доречним бачення науковців щодо виділення питання оподаткування банків із загального податкового законодавства як специфічної галузі.

Місією системи оподаткування банківської системи виступає не лише виконання фіскальної функції, а й стимулювання перерозподілу коштів з фінансового сектору в галузі виробництва [66].

Висновки до 1-го розділу

Підводячи підсумки щодо теоретико-методичних аспектів податкових важелів розвитку банківської діяльності в Україні, можна зробити наступні висновки:

1. Податкова система – це взаємопов'язаний комплекс економічних відносин суб'єктів суспільства щодо стягнення з фізичних і юридичних осіб установлених податкових платежів та обов'язкових зборів, які надходять до бюджетної системи держави для виконання по-кладених на неї обов'язків.

Суб'єкт, або платник податків, зборів та обов'язкових платежів – це особи, на яких податковим законодавством покладено обов'язки: сплачувати податки, збори та обов'язкові платежі; нараховувати, утримувати та перераховувати податки, збори та обов'язкові платежі до бюджетів і до державних цільових фондів.

Об'єкт оподаткування - юридично зумовлений факт, подія, після настання яких у суб'єкта виникає обов'язок сплатити податок; з економічного погляду об'єктом оподаткування можуть виступати доход, прибуток, майно, грошовий капітал або розмір споживання.

В Україні встановлюються загальнодержавні та місцеві податки та збори.

2. Банки в системі оподаткування виступають в ролі платників податків, податкових агентів, а також посередників між державою та іншими платниками податків в перерахуванні податків та зборів до бюджету та державних цільових

фондів. Функції, що покладаються на банки податковим законодавством формують і відповідне податкове поле, що і визначає можливості управління оподаткуванням як фактором діяльності банку.

Недосконала нормативно-законодавча база призводить до надмірного оподаткування одних банківських операцій й недостатнього оподаткування інших. Саме через це банківські установи та діючий сектор економіки не можуть стабільно розвиватись.

Нововведеннями у законодавстві є те, що замість додаткового оподаткування процентних доходів законодавці підвищили ставку податку на весь прибуток для банків удвічі: з 18% до 36%. Підвищений податок на прибуток мав діяти протягом 2024-2025 років.

3. Сьогодні об'єктом оподаткування діяльності банківських установ є: форфейтингові, факторингові, трастові операції; послуги щодо здачі в оренду майна; послуги щодо зберігання документів і цінностей; послуги щодо транспортування готівки, грошей, інкасації; послуги щодо доручень, надання гарантій і видачі інших зобов'язань за третіх осіб; послуги зв'язку, крім послуг, пов'язаних з операціями за рахунками клієнтів; послуги з підготовки кадрів і підвищення кваліфікації; консультаційні, правові, аудиторські, експертні, посередницькі, брокерські послуги.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз діяльності банківських установ

На даний час Україна перебуває в режимі війни, що відобразилося на усіх сферах життєдіяльності суспільства. Воєнний стан не міг не позначитися і на банківському секторі держави, зважаючи на кризу підприємницької діяльності, розбалансування фінансово-кредитної системи та зниження платоспроможності населення.

На рівні держави з початку війни було здійснено заходи щодо оптимізації функціонування банківського сектору в умовах воєнного стану. Так, Правлінням Національного банку України було прийнято Постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 від 24 лютого 2023 року, яка визначила основний порядок роботи банків в умовах війни [48]. Цією Постановою було визначено порядок забезпечення роботи банків та їх відділень в безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення, але з урахуванням обмежень щодо видачі готівки.

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2120-IX було змінено правила щодо надання послуг з кредитування банками та небанківськими фінансовими установами [47]. Зокрема:

- у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит забороняється збільшувати відсоткову ставку за користування кредитом, окрім випадків, коли встановлення змінюваної відсоткової ставки передбачено кредитним договором чи договором про споживчий кредит;

- споживач звільняється від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів у разі допущення такого прострочення;

- у випадку прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом споживач не нестиме відповідальності у період воєнного стану та у 30-денний строк після дня його припинення або скасування;

– не передбачено скасування відсотків за користування кредитними коштами – таке нарахування є цілком правомірним з боку кредитора [26].

Незважаючи на активні воєнні дії на значній території України банківський сектор може похвалитися відносною стабільністю функціонування. Так, хоча у 2022 році кількість відділень банківських установ в країні скоротилася, проте банки відновлювали роботу своїх мереж у звільнених регіонах. Наразі майже 70% всіх відділень даної мережі припадає на системно важливі банки, третина – на відділення інших банків. Скороченням банками кожного п'ятого відділення та персоналу зумовлене розташуванням їх у регіонах, де велися чи наразі відбуваються активні бойові дії, а, отже, попит на банківські послуги нижчий.

В той же час Національний банк України та системно важливі банки створили мережу відділень банків України, які будуть працювати та надавати необхідні послуги клієнтам навіть під час блекауту, оскільки країна пережила період масованих обстрілів, внаслідок чого банківський сектор отримав досвід тривалої відсутності електропостачання Ця мережа вже налічує понад 2300 відділень і отримала назву POWER BANKING. Ці відділення забезпечені резервними каналами зв'язку та альтернативними джерелами енергії, додатковим персоналом та посиленою інкасацією готівки.

У 2022 році клієнти банківського сектора взаємодіяли з фінансовими установами, вкладаючи до них свої кошти на поточні рахунки, що свідчить про довіру вкладників до банків, незважаючи на ті обставини, у яких їм доводиться функціонувати. Також варто відмітити і збільшення строкових вкладів населення в іноземній та в національній валюті.

У табл. 2.1 представлена інформація про кількість банків протягом 2019–2022 рр., на основі якої можна проаналізувати динаміку останніх років щодо цього питання.

Отже, дані табл. 2.1 свідчать про зменшення кількості платоспроможних банків протягом 2019–2022 рр. з 75 до 67 одиниць, причому у 2022 році відбулося зменшення кількості банківських установ на 4 позиції, зокрема на дві з них – із державним російським капіталом (це зменшення відбулося в лютому 2022 року).

Таблиця 2.1

Кількість банків

	2019	2020	2021	I.22	II.22	III.22	IV.22
Платоспроможні	75	73	71	69	68	67	67
Зміна	-2	-2	-2	-2	-1	-1	0
Державні, у т. ч. ПриватБанк	5	5	4	4	4	4	4
Зміна	0	0	-1	0	0	0	0
Іноземні	20	20	20	16	16	16	16
Зміна	-1	0	0	-4	0	0	
Приватні	50	48	47	49	48	47	47
Зміна	-1	-2	-1	+2	-1	-1	0

Джерело: [26]

Зокрема, було ліквідовано російські банки АТ «Міжнародний резервний банк» та ПАТ «Промінвестбанк».

Така динаміка відбувалася за рахунок зменшення кількості державних банків зі 5 до 4, іноземних – з 20 до 16 і приватних з 50 до 47 протягом 2019–2022 рр. Водночас за рік частка державних банків зросла на 3.9 в.п. та перевищила половину чистих активів сектору – 50.6%.

7 лютого 2023 року Національним банком України було віднесено банк «Форвард», який займав 0.1% чистих активів банківського сектору, до категорії неплатоспроможних через неприведення ним своєї діяльності у відповідність до вимог законодавства.

Треба сказати, що банківський сектор демонстрував непогані результати своєї діяльності протягом 2022 року. Детальніше динаміку функціонування банківських установ України протягом останніх восьми років можна простежити в табл. 2.2.

Дані табл. 2.2 свідчать про те, що протягом останніх восьми років кількість банківських установ в Україні зменшилася майже наполовину: у 2015 році у банківському секторі функціонувало 117 установ, а в 2022 році їх кількість скоротилася до 67.

Таблиця 2.2

Основні показники банківського сектору України Кількість банків

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Кількість діючих банків	117	96	82	77	75	73	71	67
Загальні балансові показники (млрд грн)								
Загальні активи	1 571	1 737	1 840	1 911	1 982	2 206	2 358	2 717
у т. ч. в іноземній валюті	800	788	755	779	718	746	679	819
Чисті активи	1 254	1 256	1 334	1 360	1 493	1 823	2 053	2 354
у т. ч. в іноземній валюті	582	519	507	495	492	585	583	731
Валові кредити суб'єктам господарювання	831	847	864	919	822	749	796	801
у т. ч. в іноземній валюті	492	437	423	460	381	332	292	281
Чисті кредити суб'єктам господарювання	614	477	451	472	415	432	540	529
Валові кредити фізичним особам	176	157	171	197	207	200	243	210
у т. ч. в іноземній валюті	97	83	68	61	38	31	21	13
Чисті кредити фізичним особам	96	76	92	114	143	149	200	134
Кошти суб'єктів господарювання	349	413	427	430	525	681	800	943
у т. ч. в іноземній валюті	141	177	163	150	191	233	233	317
Кошти фізичних осіб	402	437	478	508	552	682	727	934
у т. ч. в іноземній валюті	215	239	244	241	238	285	270	340
Зміна (р/р, %)								
Загальні активи	6.4	10.6	5.9	3.8	3.7	11.3	6.9	15.2
Чисті активи –	2.8	0.2	6.2	1.9	9.8	22.1	12.6	14.6
Валові кредити суб'єктам господарювання	1.3	2.0	2.0	6.3	10.6	8.8	6.2	0.7
Валові кредити фізичним особам	-15.7	-10.4	8.5	15.3	5.0	-3.5	21.6	-13.5
Кошти суб'єктів господарювання	23.5	18.2	3.4	0.8	22.1	29.7	17.4	17.9
Кошти фізичних осіб	-0.3	8.7	9.4	6.3	8.6	23.5	6.6	28.4
Фінансові результати (млрд. грн)								
Чисті процентні доходи	39.1	44.2	53.0	73.0	78.9	84.8	117.6	151.6
Чисті комісійні доходи	22.6	24.2	27.5	37.8	44.0	46.5	58.0	50.1
Відрахування в резерви	114.5	198.3	49.2	23.8	10.7	31.0	3.4	118.8
Чистий прибуток/збиток	-66.6	-159.4	-26.5	22.3	58.4	39.7	77.4	24.7

Джерело: [26]

Загальні активи банків у загальних балансових показниках протягом 2015–2022 рр. зросли з 6,4 до 15,2% (на 8,8%), чисті активи – з 2,8 до 14,6% (на 11,8%), а валові кредити суб'єктам господарювання зменшилися з 1,3 до 0,7% (на 0,6%). Кошти суб'єктів господарювання у загальних балансових показниках діяльності

банків протягом досліджуваного періоду зменшилися з 23,5 до 17,9% (на 5,6%).

Щодо фінансових результатів, то протягом 2015–2017 рр. у банківському секторі спостерігалися від’ємні результати діяльності банківських установ, проте починаючи з 2018 року спостерігається прибуткове функціонування банків, навіть незважаючи на пандемію та воєнні дії в Україні. Це можна пояснити скороченням кількості банків протягом досліджуваного періоду та вибуттям з ринку недієздатних та неплатоспроможних фінансових установ.

Окремо слід звернути увагу на функціонування банків у 2022 році та порівняти ці показники із 2021 роком, проаналізувавши таким чином вплив війни на стан банківського сектора. Так, у 2022 році відбулося зростання загальних та чистих активів у загальних балансових показниках банківського сектора порівняно із 2021 роком. Збільшення активів відбувалося передусім завдяки зростанню вкладень у кошти в інших банках та в депозитні сертифікати Національного банку України.

Також у 2022 році варто відмітити притік коштів фізичних осіб та господарюючих суб’єктів у банки у національній та в іноземній валюті порівняно із 2021 роком, про що вже згадувалося вище. В той же час спостерігається зменшення кількості кредитів, виданих фізичним та юридичним особам, що є закономірним явищем, зважаючи на ризики, які притаманні воєнному стану в країні. Іншими словами, попит на кредити залишався кволим, надалі збільшувалася частка непрацюючих кредитів, втрати від кредитного ризику зростали, тому чистий кредитний портфель скорочувався. Загалом, кредитний ризик залишається ключовим поряд із посиленням інших ризиків банківських установ.

У 2022 році спостерігався значний ріст відрахувань банків у резерви – з 3,4 млрд. грн у 2021 році до 118,8 млрд грн у 2022 році. Ці дії не завадили банківському сектору отримати прибуток за 2022 рік і вагому роль при цьому відіграло подальше підвищення комісійних та процентних доходів. Кількість банків [26].

Таким чином, банківський сектор зміг зберегти стабільні позиції на неділю,

незважаючи на значні перетворення, викликані нестабільною ситуацією в країні, тенденцією державних і світових пандемій і активними військовими операціями на життєво важливих територіях України. Воєнний стан може мати довгострокові наслідки, тому банківський сектор повинен розуміти, як він буде себе вести в майбутньому, беручи до уваги очевидні і приховані ризики такої ситуації.

Банкам необхідно зрозуміти, як продовжувати кредитування в довоєнних масштабах. Тому він захищає та підтримує клієнтів. Фінансові установи повинні стабілізувати свою бізнес-модель в умовах тривалої війни. У майбутньому вони стануть домінуючими для банків, тому їм необхідно працювати з кредитним ризиком.

Наприкінці року Національний банк України представить аналіз стабільності банківської установи та банківського сектору в цілому і на його основі оцінить фактичний розмір регулюючого капіталу та доцільність формування резервів на основі цього аналізу. можна визначити умови скасування тимчасового дерегулювання і терміни повернення капіталу банком. Крім того, за прогнозами, деяким банкам буде потрібна підтримка акціонерів через проблему відновлення капіталу, в той час як більшість фінансових установ в банківському секторі планують отримувати достатній прибуток. Грунтуючись на оцінці стабільності банку, можна буде визначити стратегічний напрямок бізнесу з непрацюючими активами.

Загалом банківський сектор залишається високоліквідним через приплив коштів клієнтів. Однак ризик зберігається, враховуючи, що частка коштів на випадок надзвичайних ситуацій скорочується ще більше. Центральний банк гарантує збільшення резервних вимог до коштів на вимогу і коштів поточного рахунку, щоб спонукати банки поліпшити структуру періодів. Фінансові установи повинні проявляти максимальну обережність при управлінні ліквідністю відповідно до вимог політики процентних ставок, яка стимулює строкові депозити населення.

Таким чином, завдяки своєчасним і належним заходам і підтримці

Національного банку України, праці і зусиллям банківських установ, а також реформам попередніх років, банківському сектору України вдалося вижити і адаптуватися до роботи в умовах війни з досить хорошими результатами. Аналіз результатів діяльності та функцій банку показав, що, незважаючи на низький ріст операційного прибутку через військові операції, він зміг отримувати прибуток навіть у період воєнного стану в країні. В основному це пов'язано з успішною реакцією на оперативні виклики, що виникли в перші місяці повномасштабної війни.

У майбутньому Центральний банк повинен уважно стежити за ризиками банківського сектора і своєчасно реагувати на них. Як регулюючий орган банківського сектора, він повинен проводити політику, яка підтримує його стабільність і підвищує привабливість клієнтських коштів для банків.

У I кварталі 2023 року банківський сектор України успішно проходив кризу, зберігав високу ліквідність та генерував прибутки. Збільшення фондування відбувалося за рахунок коштів бізнесу, обсяги гривневих коштів населення майже не змінилися.

У I кварталі 2023 року кількість діючих банків зменшилася на 2 до 65: у лютому до категорії неплатоспроможних віднесено банк “Форвард”, а у березні відкликана банківська ліцензія в “Айбокс банку” та розпочато процедуру його ліквідації через систематичне порушення цим банком вимог у сфері фінансового моніторингу. Частка цих фінустанов в активах платоспроможних банків становила 0.1% у кожної, тож виведення їх з ринку не вплине на стабільність банківського сектору України.

Дані діючих структурних підрозділів банків в окремих регіонах на 01.04.2023 р. подано на рис. 2.1.

За I квартал частка державних банків зросла ще на 0.3 в. п. до 50.9%. Рівень концентрації сектору збільшувався через швидше зростання чистих активів більших банків.

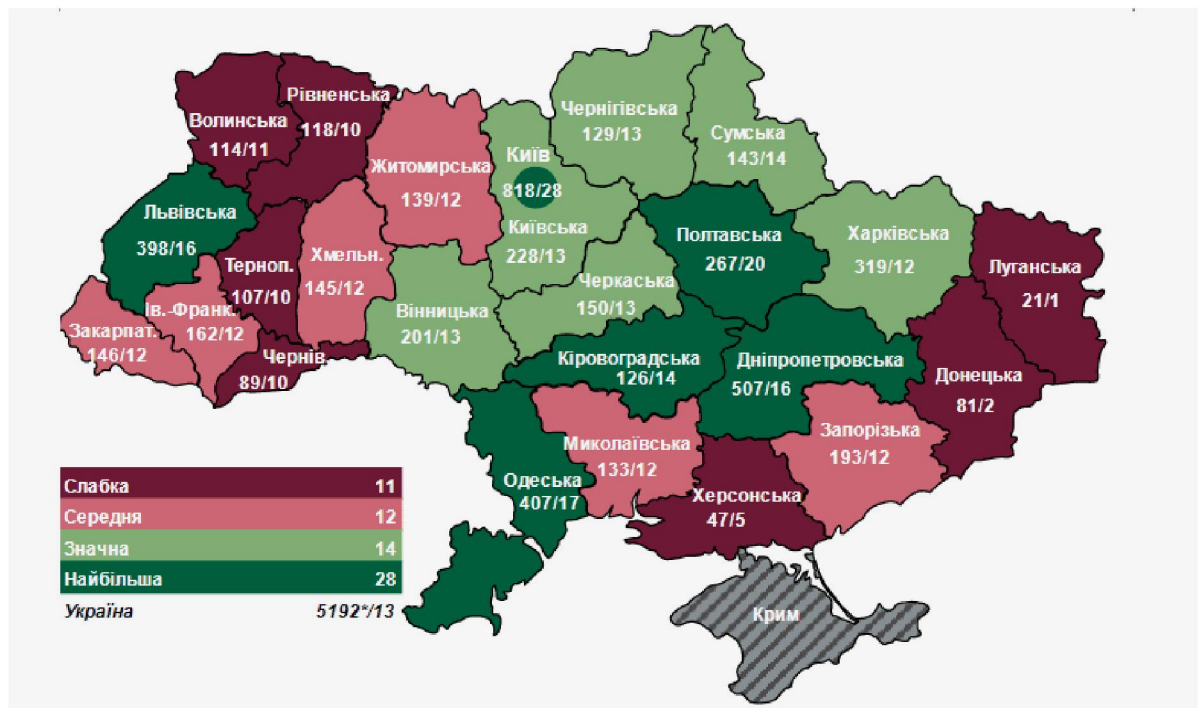

Рис. 2.1. Діючі структурні підрозділи банків в окремих регіонах на 01.04.2023, од./од. на 100 тис. населення

Джерело: [33]

Обсяг чистих активів платоспроможних банків зріс за I квартал на 3.2%. Передусім збільшилися обсяги коштів в НБУ у відповідь на поетапне підвищення нормативів обов'язкового резервування за коштами клієнтів. Вкладення в ОВДП також зростали. Частково попит на державні облігації поживавив дозвіл банкам покривати частину загального обсягу обов'язкових резервів за рахунок бенчмарк-ОВДП.

Чисті активи за групами банків подано на рис. 2.2.

Зниження обсягів чистого роздрібного гривневого кредитного портфеля в I кварталі уповільнилося до 1.9% передусім завдяки зростанню портфеля у ПриватБанку. Основна причина зниження в цілому – повільне нове кредитування, яке не компенсує погашення раніше наданих позик. Зокрема, попри зростання у I кварталі обсягу іпотечних кредитів у межах програми “єОселя” під 3% суму 0.6 млрд грн чистий гривневий портфель за іпотекою все одно скоротився на 0.8% кв./кв.

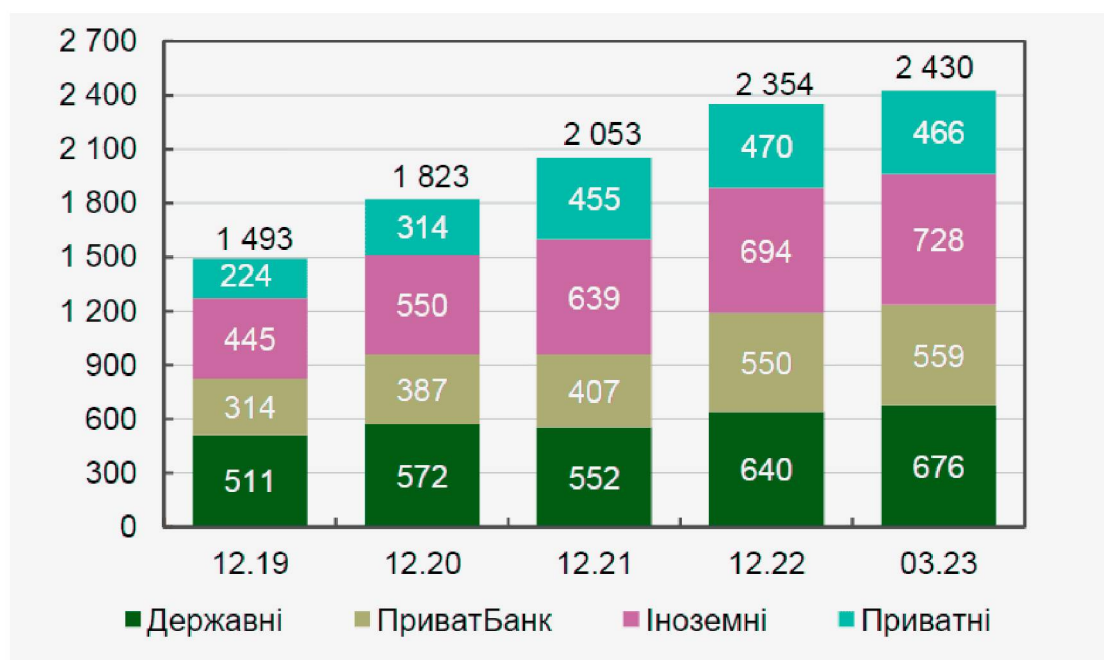

Рис. 2.2. Чисті активи за групами банків, млрд грн

Джерело: [33]

Обсяги зобов'язань платоспроможних банків за I квартал зросли на 2.1% внаслідок активного нарощення коштів бізнесу та населення. Кошти клієнтів вже формують понад 90% фондування банків. Частка дорогого рефінансування НБУ в структурі зобов'язань знизилася вдвічі – до 0.9% (рівень середини 2020 року). Валовий зовнішній борг банків за підсумками 2022 року знизився на 39.7% до 2.1 млрд дол. США (рівень 2004 року).

Обсяги гривневих коштів фізичних осіб знизились у січні, проте за квартал суттєво не змінилися (-0.2%). Зростання строкових коштів населення у гривні прискорилося – до 9.6% за квартал. Зростання строкових коштів було рівномірним за всіма групами банків (12–13%), крім ПриватБанку (+2.8%). Близько половини нових гривневих строкових вкладів залучається на строк від одного до шести місяців. Водночас пропозиція депозитів до трьох місяців скорочується, ставки за такими вкладами помітно нижчі, ніж за довшими.

Структура зобов'язань за групами банків подана на рис 2.3.

За квартал кошти населення в іноземній валюті зросли на 4.3% завдяки активному приросту строкових вкладів – на 13%. Такій динаміці сприяла купівля валюти із зарахуванням на депозит.

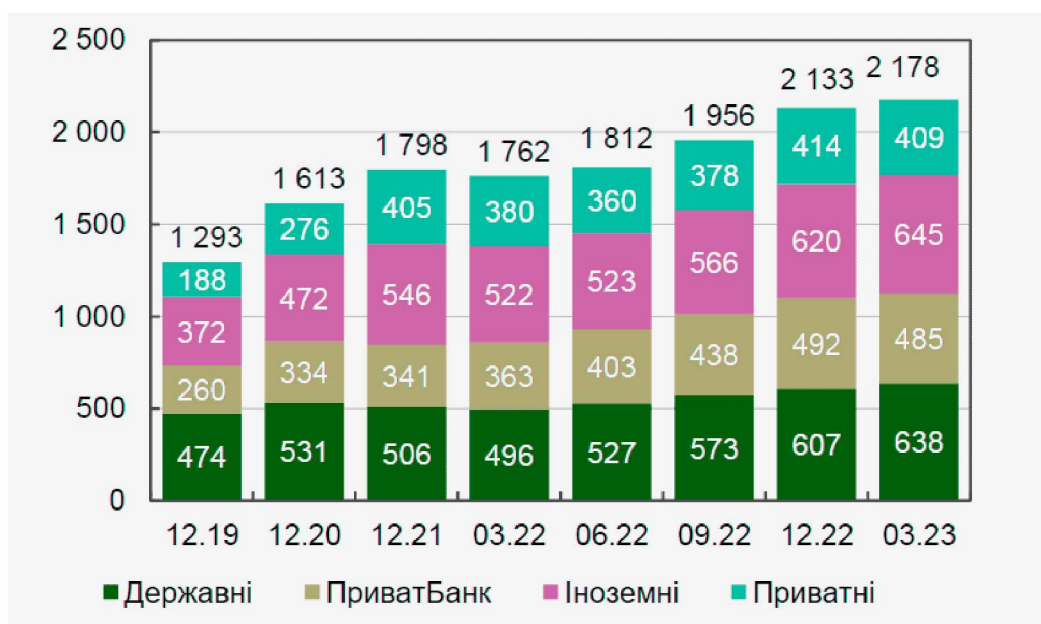

Рис. 2.3. Структура зобов'язань за групами банків, млрд грн

Джерело: [33]

Цим інструментом сформовано близько третини нових депозитів. Нарощування коштів найактивніше спостерігалось у січні-лютому, надалі тенденція сповільнилась, а в квітні – розвернулася у зворотному напрямі.

Кошти суб'єктів господарювання у гривні зросли на 7.2%. Приріст за квартал забезпечили передусім державні банки, на 25.6%. Кошти бізнесу у валюті зросли в усіх групах банків – на 12.2% за квартал. Рівень доларизації коштів клієнтів зріс на 1 в. п. до 36% через стрімкіше зростання строкових коштів у валюті, ніж у гривні.

У I кварталі сектор отримав дуже високий прибуток – 34 млрд грн. Близько половини прибутку сектору забезпечив ПриватБанк. Але навіть без найбільшого банку країни показник ROE сектору був високим – 42.5%. Передусім це спричинено значним зростанням процентного доходу, у першу чергу від цінних паперів, за незначних відрахувань у резерви.

Фінансовий результат та рентабельність капіталу банків подано на рис. 2.4.

Отримані прибутки повинні допомогти сектору відновити капітал та надалі брати активну участь у фінансуванні відновлення економічного відновлення. Збитковими за квартал було лише п'ять малих банків із сукупним збитком 40 млн

грн.

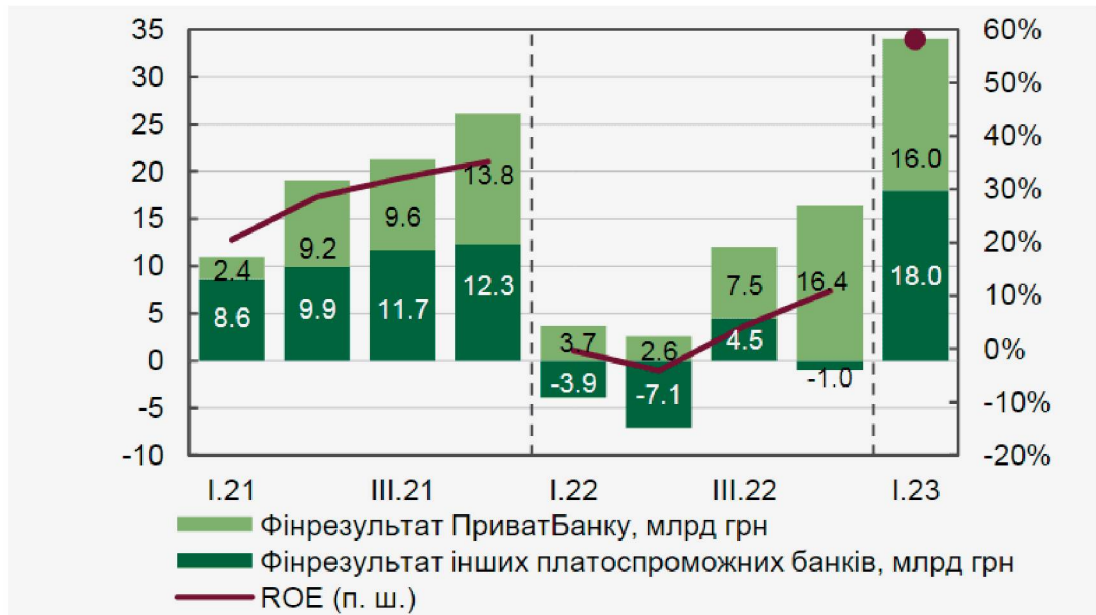

Рис. 2.4. Фінансовий результат та рентабельність капіталу банків

Джерело: [33]

Обстріли енергетичної інфраструктури на початку року та сезонний фактор помірно позначилися на динаміці чистого комісійного доходу. За I квартал він скоротився на 15% порівняно з попереднім кварталом, хоча у річному обчисленні зріс на 20.4%. Збільшення операційного доходу додатково підтримав прибуток від операцій купівлі-продажу валюти, який зріс у 2.3 раза р/р. Високі темпи зростання основних показників у річному обчисленні були також зумовлені низькою базою порівняння.

Операційна ефективність банків зберігалася високою. Операційні витрати скорочувалися, а доходи – зростали. Співвідношення операційних витрат та операційного доходу (CIR) становило 35.6% порівняно з 54.1% у I кварталі минулого року. За підсумками кварталу операційно прибутковими були 57 установ.

Оскільки кредитний ризик залишається ключовим для банків, НБУ проведе оцінку банку в цьому році, визначить фактичну якість кредитного портфеля 20 найбільших фінансових установ і оцінить ймовірну потребу в капіталі. Визначивши потребу в капіталі на початку 2024 року, банк розробить програму

заходів з відновлення капіталу. Забезпечення операційної прибутковості з урахуванням поточних результатів галузі має бути важливим заходом.

В результаті роль державних банків продовжує зростати і посилювати ризик їх концентрації, що може ускладнити їх подальшу приватизацію. Щоб знизити ці ризики, необхідно дотримуватися стратегії України щодо скорочення частки держави в секторі відповідно до угоди з МВФ. Однією з попередніх умов є надання всім банкам групи доступу до програм державної кредитної допомоги.

2.2. Сучасний стан та тенденції податкового навантаження банків в Україні

Ще до початку великомасштабного військового наступу можливість отримання банківського кредиту для підприємства характеризувалася значним рівнем складності, особливо через об'єктивні фактори. Висока вартість банківських кредитів на значних рівнях, коли виплата відсотків і комісійних, ймовірно, поглине весь прибуток бізнесу. Здійснення обережної кредитної політики комерційного банку і небажання ризикувати тим, що позика не буде повернута в умовах невизначеності. Надмірні вимоги банків до компаній щодо недостатнього обсягу забезпечення часто значно перевищують суму запитуваної позики. У декдек за 10 років масштаби кредитної підтримки реального сектора економіки (особливо, коли мова йде про позики в іноземній валюті), частка банківських позик серед виробничих ресурсів, валового внутрішнього продукту і частка підприємств в капітальних вкладеннях в цілому значно скоротилися. Суспільство впало до історичного мінімуму, досягнувши 5%.

Результатом реалізації монетарної політики Національного банку України та кредитної політики самих комерційних банків була спотворена структура активів банківської системи, коли частка кредитного портфеля у вигляді наданих суб'єктам господарювання і фізичним особам кредитів становить лише близько чверті від загального обсягу активів банків – 20,6% та 5,4% відповідно (рис. 3). Водночас кошти банків, інвестовані у депозитні сертифікати НБУ, розміщені на

рахунках в НБУ та інших банках, а також вкладені у державні цінні папери, сумарно становлять на сьогодні аж 63,2% загального портфеля активів банківського сектору, що може свідчити про зведення нанівець фундаментальної функції банків щодо організації кредитних відносин у суспільстві через фінансове посередництво і трансформування заощаджень у інвестиції.

Структура чистих активів комерційних банків України за складовими подана на рис. 2.5.

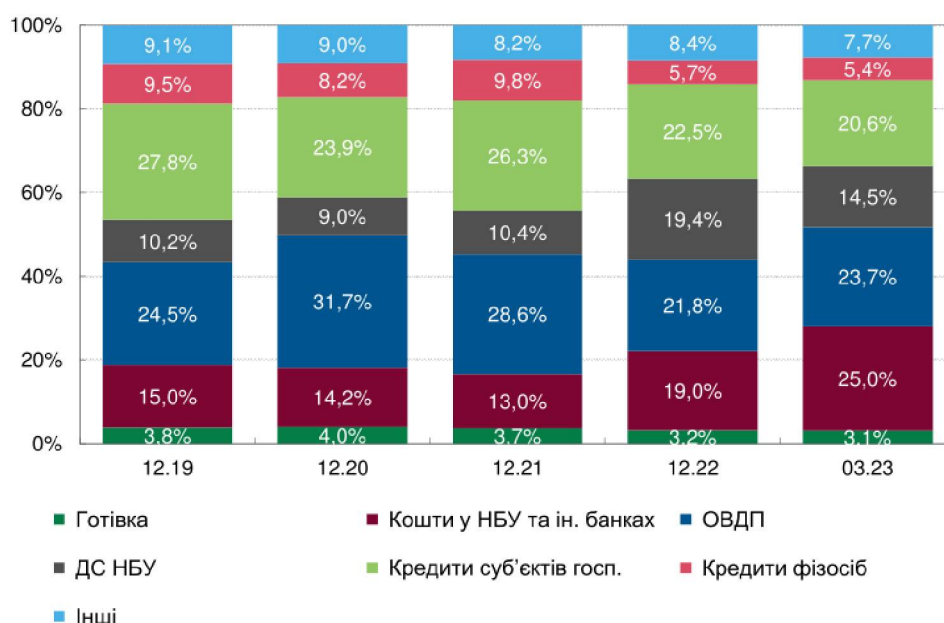

Рис. 2.5. Структура чистих активів комерційних банків України за складовими

Джерело: [13]

Національний банк України пояснює таку структуру активів банківського сектору «низьким попитом на кредити в умовах війни та продовженням припливу коштів клієнтів до банків». Однак потрібно розуміти, що на практиці не лише воєнні дії вплинули на формування відповідної структури банківських активів. Річ у тім, що внаслідок саме жорсткої рестрикційної політики регулятора щодо підвищення облікової ставки, процентних ставок за депозитними сертифікатами НБУ, а також доходності ОВДП у портфелі активів комерційних банків стали домінувати операції з цінними паперами. В умовах відсутності

належно розвинутої інфраструктури національного фондового ринку та можливостей проведення IPO майже всі операції банків з цінними паперами – це операції із депозитними сертифікатами Національного банку України та ОВДП.

Депозитний сертифікат Нацбанку є інструментом розміщення тимчасово вільних коштів комерційних банків на кореспондентському рахунку в НБУ. Його дохідність прив'язана до облікової ставки і на 2 п.п. нижча за її рівень. Крім того, суттєве підвищення ризиків кредитування реального сектору в умовах розгортання кризових явищ в економіці на тлі воєнних дій також стало вагомим чинником стимулювання комерційних банків до нарощування обсягів таких «некредитних» вкладень, що не є дивним в умовах, коли обсяг процентної ставки за депозитними сертифікатами Національного банку становить 23% річних, будучи прив'язаним до надвисокої облікової ставки (25%). Внаслідок цього виникає замкнене коло, бо навіть гіпотетичне заміщення депозитних сертифікатів на ОВДП не може зменшити масштаби бездіяльного зберігання коштів комерційних банків на рахунках НБУ, а лише може спричинити внутрішній перерозподіл ресурсів у середині фінансового сектору, позаяк викуп державних цінних паперів обумовлює надходження коштів на рахунки держбюджету, які переміщуються у вигляді переказів одержувачам та операцій з державного споживання на банківські рахунки і відповідно на кореспондентські рахунки комерційних банків у НБУ, звідти – на депозитні сертифікати.

Щоправда, для того, щоб виправити ситуацію і зберегти доступ до кредитів, уряд дещо розширив програми державної підтримки. Вони дали змогу невеликим позичальникам отримувати дешеві кредити, а комерційним банкам знизити кредитні ризики. Ключовим рушієм такого гривневого корпоративного кредитування є державна програма підтримки «Доступні кредити 5-7-9%» і, незважаючи уповільнення використання коштів у межах цієї програми протягом усього 2022 р., заборгованість за програмою на початок 2023 р. становила 96,1 млрд грн – майже третину від працюючого валового гривневого корпоративного кредитного портфеля банків [51].

За великим рахунком можна стверджувати, що у 2022 р. банківське

кредитування зростало передусім за рахунок державної програми «Доступні кредити 5-7-9%», яку просували передусім державні банки, тоді як у групі приватних вітчизняних та іноземних фінансових установ відбувалося зменшення кредитного портфеля. У програму додано мету оформлення кредиту – підтримка бізнесу у воєнний час, розширено кредитування аграрного сектору – додано мету щодо підтримки посівної кампанії, а також додано мету – відновлення зруйнованого бізнесу, за умови його релокації. Більше того, згідно з цією програмою, будь-який бізнес мав можливість отримати кредит під 0% і така ставка має діяти впродовж військового стану в Україні та ще 30 днів після закінчення війни, а в наступні місяці запроваджується ставка у 5%. Щоправда серед негативних тенденцій розвитку програми варто відзначити практично повну відсутність кредитування на інвестиційні цілі. А обмеження для великих підприємств максимальної суми кредитування за програмою «5-7-9» у розмірі 60 млн грн часто недостатньо не лише для інвестиційних проектів, а й для поповнення оборотних коштів.

Тенденції останнього періоду свідчать, що з 2014 р. в Україні простежується постійне зниження показника так званої «фінансової глибини» економіки, котрий визначається як співвідношення обсягу банківських кредитів до ВВП, і який за останні 10 років зменшився у три рази до критично низького рівня 19,4% у 2022 р., що на сьогодні в рази нижче за аналогічний показник для інших країн, зокрема у Польщі він становить 70%, у Туреччині – 80%, країнах єврозони – приблизно 160%, а в Японії – 180%.

Динаміка банківського кредитування та ВВП України подана у таблиці 2.3.

І хоча під час війни банки все ще надавали нові кредити, проте таке кредитування мало свої особливості, оскільки попит на кредитні ресурси з боку домашніх господарств і бізнесу значно послабився, а збільшення фінансування потребували лише окремі підприємства та галузі, зокрема сільське господарство. Тому у 2022 р. чисті гривневі кредити суб'єктам господарювання в платоспроможних банках зросли лише на 0,5%, а у валюті знизилися на 23,9% у доларовому еквіваленті.

Таблиця 2.3

Динаміка банківського кредитування та ВВП України

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Усього кредитів, наданих банками, млн. грн.	910782	1020667	981627	998682	1016657	1073131	971871	948386	1044049	1007648
Номинальний ВВП (в фактичних цінах), млн. грн.	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920	3558706	3974564	4194102	5459574	5191028
Частка кредитного портфелю у ВВП, %	62,6	65,1	49,6	41,9	34,1	30,2	24,5	22,6	19,1	19,4

Джерело: [12]

Корпоративний кредитний портфель зростає насамперед у державних банках (у т. ч. Приватбанку), зокрема завдяки кредитам сільському господарству, водночас найбільш активними позичальниками були державні підприємства (табл. 2). «Що ж до номінального росту кредитного портфелю, то не слід забувати, що значною мірою він був обумовлений девальвацією національної валюти практично на 25%, що відбулася у липні 2022 р. згідно з рішенням НБУ».

Кредити, надані банками у розрізі секторів економіки поадно у наступній таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Кредити, надані банками у розрізі секторів економіки, млн грн

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	1.05. 2023
Усього кредитів, наданих банками	910782	1020667	981627	998682	1016657	1073131	971871	948386	1044049	1007648	963717
Кредити іншим фінансовим корпораціям	19317	25576	15564	11583	10936	9222	9577	5701	9644	6809	4917
Кредити сектору загального державного управління	5908	4926	3364	1430	1522	2875	4732	11579	26990	24810	22003
Кредити нефінансовим корпораціям	691903	778841	787795	822114	829932	859740	744648	724157	752324	754371	719721
Кредити домашнім господарствам	193654	211325	174904	163555	174268	201293	212914	206950	255091	221657	217077

Джерело: [13]

В результаті високі ризики та наявність альтернативних напрямів вкладення банками коштів упродовж останнього періоду обумовили фактичне перенаправлення грошових потоків від реального сектору до сектору державного управління.

Таким чином, в економіці виникає небезпечна ситуація, пов'язана з практичним перерозподілом кредитних ресурсів на користь державних або цінних паперів, випущених Центральним банком (депозитні сертифікати НБУ), що призводить до штучного дефіциту коштів, що впливає на показники компаній в реальному секторі, що пов'язано зі значним погіршенням якості кредитного портфеля, і без того незначне погіршення сукупних активів банківської системи. Банки, що входять до його складу, були одним з таких факторів.

У січні прибутки всіх банків зросли на 55% — до 38,65 млрд грн. Водночас витрати збільшилися на 34,6% — до 23,96 млрд грн. Доходи зростали набагато швидше за витрати, це й стало головною причиною зростання прибутку.

Таблиця 2.5

Доходи та витрати банків України, млрд грн

Показники	Січень 2022	Січень 2023	Відхилення 2023 р до 2022 року, +/-
ДОХОДИ	24,94	38,65	13,71
процентні доходи	16,44	23,76	7,32
комісійні доходи	7,94	8,31	0,37
результат від переоцінки та операцій купівлі-продажу	-0,04	5,93	5,97
інші операційні доходи	0,41	0,5	0,09
інші доходи	0,09	0,08	-0,01
повернення списаних активів	0,01	0,06	0,05
ВИТРАТИ	17,8	23,96	6,16
процентні витрати	4,62	7,25	2,63
комісійні витрати	2,97	3,9	0,93
інші операційні витрати	1,14	1,08	-0,06
загальні адміністративні витрати	6,24	6,42	0,18
інші витрати	0,3	0,6	0,3
відрахування в резерви	1,58	2,49	0,91
податок на прибуток	0,9	2,28	1,38
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК	7,1	14,7	7,6

Джерело: [45]

Протягом 2022-2023 років загальна сума доходів зросла на 13,71 млрд грн., а витрат на 6,16 млрд. грн. Найбільші зміни відбулися за рахунок збільшення процентних доходів (на 7,32 млрд грн.) та процентних витрат (на 2,63 млрд грн.). Чистий прибуток зріс на 7,36 млрд грн.

Основний дохід українських банків-процентний дохід. На загальному тлі комісійний дохід і дохід від переоцінки також великі. Одна транзакція може принести банку кілька видів доходу. Наприклад, факторинг накладає відсотки на кредитні збори, операції зі збору платежів та бухгалтерський облік, консультаційні збори та штрафи за недотримання умов контракту.

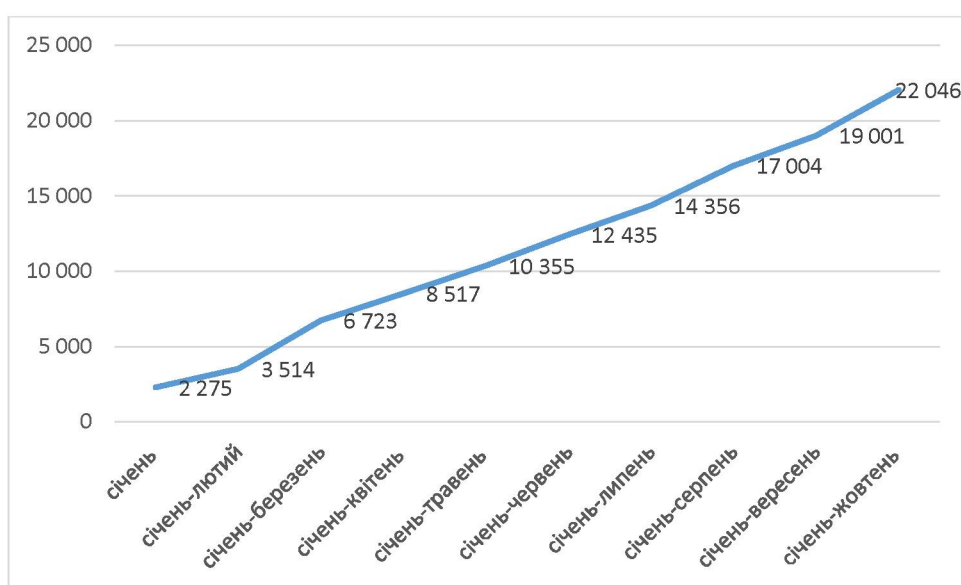

Рис. 2.5. Динаміка податку на прибуток банків України 2023р., млн грн.

Джерело: розроблено автором

Протягом 2023 року інтенсивно зростають прибутки банківських установ з 2275 у січні до 22046 у січні-жовтні.

Внески в річну зміну доходів зведеного бюджету подано на рис. 2.6.

Чистий прибуток банків з початку року склав майже 110 млрд гривень.

Платоспроможні банки України у січні – вересні 2023 року отримали рекордний чистий прибуток у розмірі 109,855 млрд гривень. Згідно з даними, опублікованими Національним банком України, доходи банків за 9 місяців цього року склали 326,8 млрд грн, а витрати – 216,9 млрд грн. Минулого року за аналогічний період банки заробили лише 7,37 млрд гривень.

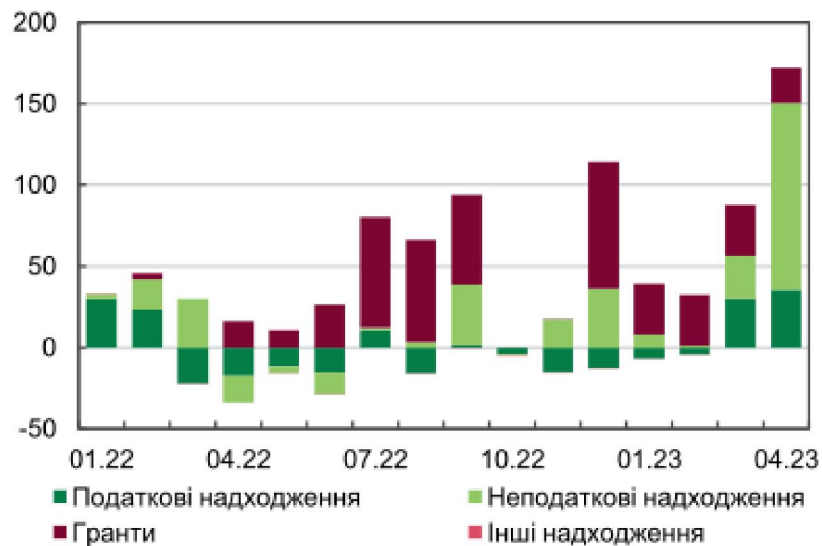

Рис. 2.6. Внески в річну зміну доходів зведеного бюджету, в. п.

Джерело: [18]

Розглянемо топ-10 банків в Україні за величиною прибутку у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Топ-10 банків в Україні за величиною прибутку, млрд грн

Місце	Банк	Січень 2022	Січень 2023
1	Приватбанк	1,69	6,32
2	Ощадбанк	1,12	2,24
3	Райффайзен банк	0,86	0,72
4	Сенс банк	0,64	0,68
5	Укрексімбанк	0,13	0,62
6	ОТП банк	0,3	0,62
7	УкрСиббанк	0,21	0,61
8	Сітібанк	0,2	0,54
9	ПУМБ	0,6	0,5
10	Універсал банк	0,39	0,38

Джерело: [45]

Очолює рейтинг найприбутковіших фінустанов "ПриватБанк", на другому місці – "Ощадбанк", третю сходинку посів "Райффайзен Банк".

Причини, через які банки під час війни змогли рекордно збільшити свої прибутки є можливість заробити на депозитних сертифікатах НБУ – це інструмент, з яким банки можуть розміщувати надлишок коштів на короткострокових депозитах у Нацбанку, отримуючи процентний дохід. Крім цього, банки отримують значний комісійний дохід від комісій за банківські операції клієнтів.

Наприклад, у січні-вересні 2022 року процентні доходи банків склали 151 млрд грн, комісійні – 59,8 млрд грн. Цього року - 221,7 млрд грн та 70,5 млрд грн відповідно. Витрати банків при цьому навіть зменшилися: за 9 місяців 2022 року витрати банків склали 247,7 млрд грн, тоді як цьогоріч – 216,9 млрд грн. [3]

У зв'язку зі значним збільшенням прибутків банків під час війни, коли Україна покриває величезний дефіцит державного бюджету за допомогою міжнародних партнерів, влада ухвалила рішення запровадити новий податок на банківські надприбутки.

19 жовтня Верховна Рада підтримала у першому читанні законопроект про додаткове оподаткування доходів банків. Ним, зокрема, передбачено збільшення для банків ставки податку на прибуток з 18% до 36% без права зарахування збитків минулих періодів протягом 2024-2025 року. Ухвалення закону має принести в бюджет додатково майже 10 мільярдів гривень.

Отже, станом на 1 жовтня 2023 року лише шість банків із 63 платоспроможних установ були збитковими із сукупним збитком 155 млн грн.

2.3. Пріоритетні напрями вдосконалення оподаткування банків у воєнний час

Україна продовжує героїчний опір російській агресії. Багато українців вступають до лав Збройних сил України та територіальної оборони, щоб захищати нашу державу зі зброєю в руках. Зрештою, війна обходиться Україні в мільярди доларів, які необхідні для забезпечення її захисту та обслуговування (а потім і відновлення нашої інфраструктури).

З цієї причини Конгрес і уряд висунули ряд ініціатив на підтримку підприємництва воєнного часу. Нові правила передбачають пом'якшення вимог до бізнесу, доступне кредитування, можливість переїзду з районів, де ведуться активні бойові дії, та інші поліпшення, які дозволяють бізнесу продовжувати працювати і наближати перемогу.

Якщо у вас немає можливості своєчасно сплачувати податки і збори в період

воєнного стану, подавати звіт (за винятком податків), реєструвати рахунки-фактури по податках і акцизах, можете бути звільнені від фінансової та адміністративної відповідальності. Це звільнення поширюється як на фізичних, так і на юридичних осіб. Водночас ці зобов'язання мають бути виконані протягом 3 місяців після призупинення або скасування воєнного стану.

Протягом цього періоду також було призупинено крайній термін для контролю за дотриманням вимог, покладений на податкові органи. Податкові перевірки не ініціюються, а ініційовані перевірки припиняються (за винятком камерального аудиту декларації або уточнення розрахунків, подається заява про повернення суми відшкодування з бюджету та проводиться фактичний аудит).

Благодійна діяльність на користь українських військ, ТрО, ЗСУ, лікарень та сума відшкодування витрат на паливо, витрачених на транспортування такої допомоги, не оподатковуються, але не тільки підприємства можуть повністю включати їх до витрат без обмежень, але також самозайняті та приватні підприємці оподатковуються спільно [34].

Фізичні особи, що перерахували протягом 2022 року пожертвування або благодійні внески неприбутковим організаціям, мають право на податкову знижку у розмірі витрат, які не перевищують 16% загального річного оподаткованого доходу.

Крім того, не включається до річного оподаткованого доходу фізичних осіб надання благодійної допомоги фізичним особам, які мешкають в місцях проведення бойових дій або переїхали у зв'язку з ними.

Податкова система, яка за своїм складом та структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн, також зараз діє і в Україні. Закони з питань оподаткування розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій. Нову галузь податкової реформи в Україні передбачено в рамках вектора розвитку, заявленого в Стратегії сталого розвитку України «Україна-2020». Разом з тим, даним документом позначено необхідність створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності

і побудови прозорої податкової системи, але не наведені конкретні заходи, які необхідно провести для досягнення позитивного результату.

З огляду на соціально-економічний стан країни, особливості податкової системи, представляється доцільним, з метою проведення ефективної податкової реформи і забезпечення стабільного розвитку економіки екологічно невиснажливим способом, визначити такі стратегічні вимоги:

- створити соціально справедливую податкову систему;
- стимулювати економічну діяльність;
- забезпечити збільшення доходів бюджету без підвищення фіскального тиску на суб'єктів господарювання.

Метою реформування податкової системи України має бути створення податкової системи, сприятливої для економічного зростання.

Основними завданнями податкової реформи в Україні мають бути:

- формування нового інституційного середовища оподаткування, сприятливого для реалізації принципу рівності всіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, формування відповідального ставлення платників до виконання своїх податкових зобов'язань;

- підвищення фіскальної ефективності податків за рахунок розширення податкової бази, покращання адміністрування, зменшення масштабів ухилення від сплати податків;

- підвищення регулюючого потенціалу податкової системи на основі запровадження інноваційно-інвестиційних преференцій з податку на прибуток підприємств;

- забезпечення більш рівномірного розподілу податкового тягара між платниками податків;

- демократизація податкової служби України, а саме зміна ідеології її функціонування на основі реформування податкової служби [8].

У світовій практиці застосовуються різні методи пільгового оподаткування банків:

- зниження ставок оподаткування на тривалий час діяльності банку.

Наприклад, у Франції новоствореним банкам надаються пільги щодо сплати податку з компаній протягом п'яти років. Перші два роки податок взагалі не сплачується, на третій рік – лише 25% ставки, четвертий рік – 50%, п'ятий рік – 75% і тільки на шостому році ставка становить 100%;

- надання податкового кредиту;
- визначення неоподаткованого мінімуму доходів. Це стосується не лише фізичних осіб при визначенні та розрахунку прибуткового податку, а й банків при сплаті усяких податкових платежів (ПДВ, на доходи тощо);
- повне звільнення банків від сплати податкових платежів [56].

Найбільш поширеними є:

- звільнення від оподаткування відсотків, які виплачуються за позиками місцевих органів влади;
- податкові пільги окремим банкам, які надаються для їх розвитку;
- звільнення при проведенні банками фінансових операцій таких, як благодійні відрахування, підтримка лікарень;
- пільги на окремі види витрат. Це стосується коштів, які сплачуються у різні соціальні фонди (пенсійний, соціального страхування, безробітних та ін.) [59].

Отже, можна сказати, що система оподаткування України та країн ЄС має спільні риси, проте існує багато відмінностей, які б у разі їх ліквідації могли б принести позитивний ефект при їх впровадженні в Україні.

Європейський шлях, який обрала для себе Україна, вимагає у процесі реформування податкової системи орієнтуватися саме на європейське податкове законодавство і враховувати досвід реформування країн ЄС. Проте варто пам'ятати, що західні концептуальні підходи у податковій сфері мають бути максимально адаптованими до українських умов.

Поточна ситуація в Україні відбувається в контексті фінансової кризи, військових операцій на території нашої держави та оновлення банківської системи. У контексті європейської інтеграції оподаткуванню банківської діяльності відводиться важлива роль, оскільки масштаби діяльності банку та

оновлення банківської системи, оподаткуванню банківської діяльності відводиться важлива роль. Розмір податкових платежів у державні фінанси залежить від розміру прибутку банку. Незважаючи на всі негативні фактори, держава, розподіляючи і перерозподіляючи валовий внутрішній продукт за допомогою банків, гарантує соціально-економічні перетворення і, що найбільш важливо, підвищує рівень добробуту населення, оскільки банк виступає на ринку як фінансовий посередник і платник податків.

Якщо ми порівняємо оподаткування українських банківських установ з оподаткуванням країн світу, то можна сказати, що для оподаткування використовується і в Україні і в світові податок на прибуток, в той час як за кордоном місцеві податки стягуються і з банків.

В умовах війни українським банкам рекомендується застосовувати наступні пільги для забезпечення безперебійної роботи фінансової системи країни: звільнення від податків на банківські кошти, вкладені в інноваційні підприємства.

Забезпечення стабільності банківського сектору має вирішальне значення для сучасної економіки. Для підтримки цього потрібен комплексний та проактивний регуляторний підхід, що забезпечує ефективне управління ризиками, створення адекватного рівня капіталу та ліквідності для банків відповідно до рекомендацій Базеля III та своєчасне реагування на зовнішні потрясіння. Виконання цих вимог ускладнюється труднощами, пов'язаними з введенням воєнного стану.

Для забезпечення стабільності банківського сектору ключовим є налагодження ефективного управління ризиками банків. З цією метою використовуються сучасні інструменти оцінки, стрес-тести, аналіз сценаріїв, які мають бути адаптовані до унікальних викликів [36].

Економічні потрясіння та невизначеність можуть ускладнити практику управління ризиками, яка вимагає гнучкості та адаптивності як регуляторів, так і банків.

Така криза може призвести до втрати довіри до банківського сектору та

економіки в цілому, що посилить кризу ліквідності, тому важливо підтримувати правильний рівень ліквідності, особливо під час кризи, наприклад, воєнного стану. Інвестори та вкладники можуть насторожено вкладати гроші в банківську систему, що може призвести до подальшого скорочення депозитів та збільшення зняття коштів зі своїх банківських рахунків.

При необхідності центральний банк надасть екстрену допомогу в ліквідності, введе тимчасові обмеження на зняття депозитів і отримає доступ до фінансування, необхідного банкам для відновлення нормальної діяльності. Банк проводить стрес-тести ліквідності та плани реагування на надзвичайні ситуації відповідно до підвищених ризиків та обмежень, накладених воєнним станом.

Регулятори мають бути готові діяти в особливих умовах:

- посилення економічного спаду, що негативно впливає на економічний цикл. В таких умовах регулятори повинні дотримуватися балансу між стимулюванням економічного зростання та збереженням фінансової стабільності;

- зростання загроз кібер-безпеки. Фінтех-інновації можуть бути важливими для забезпечення стійкості банківського сектору, але їх впровадження повинно відбуватися з дотриманням високих стандартів безпеки, щоб уникнути потенційних ризиків та загроз для стабільності;

- підвищення рівня ризиків, що виникають через призупинення звичайних бізнес-операцій і введення обмежень на подорожі та торгівлю. Це призводить до скорочення грошових потоків і доходів підприємств, що, в свою чергу, може вплинути на їхню здатність погашати кредити та виконувати свої фінансові зобов'язання перед банками; фізичне знищення та/або пошкодження майна, що є або може бути потенційно об'єктом застави; перебування частини клієнтів на окупованих територіях і їх обмежений доступ до взаємозв'язку з банками; падіння доходів населення через скорочення робочих місць та зниження платоспроможності [36].

З огляду вищезазначеного, регулятор здійснює: адаптацію нормативно-правових актів до нових ризиків, з акцентом на посилення транскордонного

співробітництва; проводить стрес-тестування, яке враховує особливі ризики, пов'язані з економічними викликами під час війни; здійснює аналіз сценаріїв, що враховують підвищену економічну невизначеність та обмеження.

В результаті забезпечення стабільності банківського сектора є складним завданням, особливо в період воєнного стану. Ключові характеристики, завдання та стратегії, прийняті регуляторами та банками, гарантують, що банківський сектор залишається стабільним та стійким, поки не відбудуться несприятливі події.

В даний час оподаткування вважається найважливішим інструментом внутрішньої соціально-економічної політики, що дозволяє належним чином розподіляти прибуток і стимулювати зростання на такому рівні, як інвестиційна привабливість. Глобалізація сучасних світових процесів вимагає поглиблення співпраці у всіх областях, де гармонізація податкової політики відіграє важливу роль [6].

В даний час добре відомо, що місцева система правовідносин у сфері оподаткування виконує в основному фіскальні функції і, на жаль, не може реально стимулювати розвиток підприємництва.

Фінальний варіант закону про оподаткування прибутків банків суттєво відрізняється від початкової пропозиції. Спочатку додатковий податок хотіли запровадити лише для процентних доходів банків за ставкою 5%. Це стосувалося доходів від наданих кредитів, ОВДП та депозитних сертифікатів (ДС) Нацбанку.

У ході обговорення з НБУ ініціативу переглянули. Замість додаткового оподаткування процентних доходів законодавці підвищили ставку податку на весь прибуток для банків удвічі: з 18% до 36%. Підвищений податок на прибуток мав діяти протягом 2024-2025 років.

Головними проблемами, котрі заважають розвиватися банківській системі України на даному етапі є спад в економіці, девальвація гривні, військові дії на сході країни й анексія АР Криму. Саме це призвело до низького рівня управління та погіршення якості кредитного портфелю державних банківських установ. Через підвищення рівня заборгованостей банківські установи створюють резерви

за активними операціями. Ці дії негативно впливають на рівень капіталізації банків. Незважаючи на податкові реформи, які мають позитивний вплив на розвиток банківської діяльності, все одно у банківських установ залишається можливість уникати сплати податків й інших обов'язкових платежів.

Для поліпшення податкової системи фінансових установ необхідно активувати стимулюючу функцію податкового регулювання. Завдяки цьому будуть створені необхідні макроекономічні умови, які сприятимуть формуванню стабільності банківської системи, яка з часом стане ефективним інструментом в інвестиційному процесі, а рівень економіки країни почне зростати. Податкова система фінансових установ не повинна впливати на рівень фінансової стабільності.

Крім того, необхідно визначити оптимальний рівень податкового навантаження для поліпшення оподаткування банківських установ. Наприклад, тягар прибуткового податку на фінансові результати фінансових організацій декомунізується відношенням суми сплаченого прибуткового податку до різниці між доходами і витратами. За ініціативою держави необхідно створити модель, за допомогою якої банки можуть оцінювати ефективність заходів податкового контролю, щоб держава могла бачити і відстежувати, які банківські установи потребують більш високого рівня податкового регулювання та контролю. Ця модель дозволяє нам, як платникам податків, знаходити баланс декомунізації між потребами держави та банківських установ [39].

Таким чином, попередні результати цьогорічної оцінки стійкості банків оптимістичні: помірна потреба в капіталі може виникнути лише у кількох установ. Ураховуючи це, а також поточний стан сектору, НБУ відновлює раніше призупинені та запроваджує нові регуляторні вимоги. У вересні відновлено низку вимог з оцінки кредитного ризику та вдосконалено підходи до оцінки банками платоспроможності боржників – юридичних осіб. Їх банки мали впровадити до 01 листопада 2023 року. Крім того, з 2024 року банки знову оновлюватимуть та подаватимуть НБУ плани відновлення діяльності. Уже із початку 2024 року із капіталу банків вираховуватимуться у повному розмірі

непрофільні активи, а операційний ризик на 100% ураховуватиметься в нормативах достатності капіталу (нині враховується лише 50%). На наступний рік також заплановано запровадження нової структури капіталу та врахування ринкового ризику під час оцінки достатності капіталу. Наявного запасу капіталу більшості банків буде достатньо для комфортного виконання перелічених вимог, незважаючи на очікуване запровадження тимчасового додаткового податку на прибутки банків. Для подальшого гармонійного розвитку сектору банкам необхідно врахувати результати оцінки стійкості та плани впровадження регуляторних вимог в стратегіях діяльності та за доцільності їх оновити.

Таким чином, резюмуючи вищесказане і проаналізувавши податкову систему банківських установ, можна зробити висновок, що у банківській діяльності є проблеми, які заважають розвитку і вдосконаленню податкової системи, і саме за допомогою податків ви можете впливати на діяльність банків. Основне завдання цього ефекту-замінити інвестиції банків у поточний сектор економіки, а не спекулятивні інструменти банківських установ [67].

Щоб поліпшити податкову систему для фінансових установ, необхідно створити банківську податкову систему, яка спонукає фінансові установи збільшувати капіталовкладення в існуючий сектор економіки, підвищувати рівень доходів і збільшувати оподатковуваний прибуток.

Висновки до 2-го розділу

Підводчи підсумки щодо особливостей податкового навантаження на банківську систему України, можна зробити висновки:

1. На рівні держави з початку війни було здійснено заходи щодо оптимізації функціонування банківського сектору в умовах воєнного стану. Дані свідчать про зменшення кількості платоспроможних банків протягом 2019–2022 рр. з 75 до 67 одиниць, причому у 2022 році відбулося зменшення кількості банківських установ на 4 позиції.

Операційна ефективність банків зберігалася високою. Операційні витрати скорочувалися, а доходи – зростали. Співвідношення операційних витрат та операційного доходу (CIR) становило 35.6% порівняно з 54.1% у I кварталі минулого року. За підсумками кварталу операційно прибутковими були 57 банків.

2. Протягом 2022-2023 років загальна сума доходів зросла на 13,71 млрд грн., а витрат на 6,16 млрд. грн. Найбільші зміни відбулися за рахунок збільшення процентних доходів (на 7,32 млрд грн.) та процентних витрат (на 2,63 млрд грн.). Чистий прибуток зріс на 7,36 млрд грн. Протягом 2023 року інтенсивно зростають прибутки банківських установ з 2275 у січні до 22046 у січні-жовтні.

3. Якщо ми порівняємо оподаткування українських банківських установ з оподаткуванням країн світу, то можна сказати, що для оподаткування використовується і в Україні і в світові податок на прибуток, в той час як за кордоном місцеві податки стягуються і з банків.

В даний час добре відомо, що місцева система правовідносин у сфері оподаткування виконує в основному фіскальні функції і, на жаль, не може реально стимулювати розвиток підприємництва.

Для поліпшення податкової системи банківських установ необхідно активувати стимулюючу функцію податкового регулювання. Завдяки цьому будуть створені необхідні макроекономічні умови, які сприятимуть формуванню стабільності банківської системи, яка з часом стане ефективним інструментом в інвестиційному процесі, а рівень економіки країни почне зростати. Податкова система банківських установ не повинна впливати на рівень фінансової стабільності.

Таким чином, резюмуючи вищесказане і проаналізувавши податкову систему банківських установ, можна зробити висновок, що у банківській діяльності є проблеми, які заважають розвитку і вдосконаленню податкової системи, і саме за допомогою податків ви можете впливати на діяльність банків. Основне завдання цього ефекту-замінити інвестиції банків у поточний сектор

економіки, а не спекулятивні інструменти банківських установ. Щоб поліпшити податкову систему для банківських установ, необхідно створити банківську податкову систему, яка спонукає фінансові установи збільшувати капіталовкладення в існуючий сектор економіки, підвищувати рівень доходів і збільшувати оподатковуваний прибуток.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Підводячи підсумки щодо податкових важелів розвитку банківської діяльності в Україні, можна зробити наступні висновки:

1. Податкова система – це взаємопов'язаний комплекс економічних відносин суб'єктів суспільства щодо стягнення з фізичних і юридичних осіб установлених податкових платежів та обов'язкових зборів, які надходять до бюджетної системи держави для виконання по-кладених на неї обов'язків.

В Україні встановлюються загальнодержавні та місцеві податки та збори.

2. Функції, що покладаються на банки податковим законодавством формують і відповідне податкове поле, що і визначає можливості управління оподаткуванням як фактором діяльності банку. Недосконала нормативно-законодавча база призводить до надмірного оподаткування одних банківських операцій й недостатнього оподаткування інших. Саме через це банківські установи та діючий сектор економіки не можуть стабільно розвиватись.

Нововведеннями у законодавстві є те, що замість додаткового оподаткування процентних доходів законодавці підвищили ставку податку на весь прибуток для банків удвічі: з 18% до 36%. Підвищений податок на прибуток мав діяти протягом 2024-2025 років.

3. Сьогодні об'єктом оподаткування діяльності банківських установ є: форфейтингові, факторингові, трастові операції; послуги щодо здачі в оренду майна; послуги щодо зберігання документів і цінностей; послуги щодо транспортування готівки, грошей, інкасації; послуги щодо доручень, надання гарантій і видачі інших зобов'язань за третіх осіб; послуги зв'язку, крім послуг, пов'язаних з операціями за рахунками клієнтів; послуги з підготовки кадрів і підвищення кваліфікації; консультаційні, правові, аудиторські, експертні, посередницькі, брокерські послуги.

На рівні держави з початку війни було здійснено заходи щодо оптимізації функціонування банківського сектору в умовах воєнного стану. Дані свідчать

про зменшення кількості платоспроможних банків протягом 2019–2022 рр. з 75 до 67 одиниць, причому у 2022 році відбулося зменшення кількості банківських установ на 4 позиції.

4. Протягом 2022-2023 років загальна сума доходів зросла на 13,71 млрд грн., а витрат на 6,16 млрд. грн. Найбільші зміни відбулися за рахунок збільшення процентних доходів (на 7,32 млрд грн.) та процентних витрат (на 2,63 млрд грн.). Чистий прибуток зріс на 7,36 млрд грн. Протягом 2023 року інтенсивно зростають прибутки банківських установ з 2275 у січні до 22046 у січні-жовтні.

5. Якщо ми порівняємо оподаткування українських банківських установ з оподаткуванням країн світу, то можна сказати, що для оподаткування використовується і в Україні і в світові податок на прибуток, в той час як за кордоном місцеві податки стягуються і з банків.

Для поліпшення податкової системи банківських установ необхідно активувати стимулюючу функцію податкового регулювання. Завдяки цьому будуть створені необхідні макроекономічні умови, які сприятимуть формуванню стабільності банківської системи, яка з часом стане ефективним інструментом в інвестиційному процесі, а рівень економіки країни почне зростати. Податкова система банківських установ не повинна впливати на рівень фінансової стабільності.

Таким чином, резюмуючи вищесказане і проаналізувавши податкову систему банківських установ, можна зробити висновок, що у банківській діяльності є проблеми, які заважають розвитку і вдосконаленню податкової системи, і саме за допомогою податків ви можете впливати на діяльність банків. Основне завдання цього ефекту-замінити інвестиції банків у поточний сектор економіки, а не спекулятивні інструменти банківських установ. Щоб поліпшити податкову систему для банківських установ, необхідно створити банківську податкову систему, яка спонукає фінансові установи збільшувати капіталовкладення в існуючий сектор економіки, підвищувати рівень доходів і збільшувати оподатковуваний прибуток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.Л. Податкова система: [навч. посіб.] / За заг. ред. В.Л. Андрущенка. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 416 с.
2. Аністратенко Ю. І. Правове регулювання оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні: дис. на здобуття наукового ступеня д. ю. н.: 12.00.07 / Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2017. 34 с.
3. Банки встановили новий рекорд з надприбутків: що це означає для економіки <https://www.unian.ua/economics/finance/banki-vstanovili-noviy-rekord-z-nadpributkiv-shcho-ce-oznachaye-dlya-ekonomiki-12457791.html>
4. Банківська система: навчальний посібник / [Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О.] ; за заг. ред. Н. С. Ситник.- Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. - 580 с.
5. Боринських В.Д., Кміть В.М. Особливості оподаткування прибутку комерційних банків України. Економічний аналіз. 2015. № 1. Том 19. С.123-129.
6. Бортнікова М. Г., Чиркова Ю. Л.. Проблеми гармонізації податкового законодавства України та ЄС // Економіка та суспільство. Випуск # 53 / 2023.
7. Буряченко А.Є. Особливості оподаткування банківської діяльності в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2018. № 11(39). URL: <https://eprints.oa.edu.ua/7651/1/21.pdf>
8. Вавриньчук А.П. Реформування податкової системи в Україні: основні напрями та завдання // Реформування податкової системи: стратегічний поступ чи ручне управління? Науково-практичний семінар, 17 травня 2022 р., м. Львів [матеріали]; за ред. Сич О.А., Львів 2022, 76 с.
9. Вишневська Л. В., Коваленко Ю.М. Особливості оподаткування банків у різних країнах світу // <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/285.pdf>
10. Гусєв А. О. Єдиний податок в Україні: економічна сутність та особливості обліку // Ефективна економіка, 2021. № 10.
11. Дані по формах статистичної податкової звітності / Офіційний сайт податкового департаменту Міністерства фінансів Німеччини. URL: [http:// www.](http://www.)

bundesfinanzministerium.de/Web/DE/.

12. Державна служба статистики України. Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах). URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

13. Дзюблюк О. Проблеми активізації банківського кредитування реального сектору економіки в умовах воєнного стану. Вісник економіки. 2023. Вип. 3. С. 8–25.

14. Дзюблюк О. Роль банківської системи в інноваційному розвитку економіки // Вісник Тернопільського національного економічного університету № 1, 2019 р. С. 81-101.

15. Дмитрів В. Економічна сутність і роль майнових податків в Україні // Світ фінансів 1 (66)/ 2021. С. 201-209.

16. Євченко Н.Г. Оподаткування як фактор банківської діяльності / Н.Г. Євченко // Економіка: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – Вип. 240. – Т. I. – С. 69–75.

17.

18. Звіт про фінансову стабільність НБУ, червень 2023. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H1.pdf?v=6

19. Здобувач О.Г. Вплив оподаткування на доходність і напрями розвитку банківської діяльності. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_4/262_Serbyna_20_4.pdf

20. Іванишина О.С., Деміденко Л.С. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності: сучасний стан та напрями її вдосконалення. Ефективна економіка: електрон. наук. фах. видан. 2020. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/89.pdf

21. Клюско Л. А. Оподаткування банківської діяльності в Україні та основні напрями його вдосконалення. // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2012. № 12. Том 1. URL: http://fkd.khibs.edu.ua/pdf/2012_1/55.pdf

22. Кміть В.М., Савоцька М.Я. Напрями вдосконалення системи оподаткування діяльності банківських установ. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2018. URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/>

journal/2018/33-2018/16.pdf

23. Коваленко Ю. Особливості нормативно-правового регулювання Fintech на диджиталізованих ринках банківських і страхових послуг в Україні // Проблеми і перспективи економіки та управління, 2023. № 1(33). С. 139-150.

24. Колісніченко П. Т. Податкові важелі державного регулювання підприємницької діяльності / Ефективна економіка, 2014. – № 4.

25. Колісніченко П.Т. Напрями реформування податкової системи України /П.Т. Колісніченко // Економіка: проблеми теорії та практики: [зб. наук. пр.]. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – Вип. 250: в 9 т. – Т. 5. – С. 1080–1083.

26. Котік Б.С., Смолінська С.Д. Функціонування банківського сектору України в період воєнного стану // «Молодий вчений» • № 10 (122) • жовтень, 2023 р. С. 213-217.

27. Крисоватий А.І. Адміністрування податків в Україні: організація та напрями трансформації: [монографія] / А.І. Крисоватий, Т.Л. Томнюк. – Тернопіль: Економічна думка, 2012. – 212 с.

28. Кулага Е.В. Правове регулювання форвардних контрактів в інвестуванні будівництва // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 76: частина 1. С. 208-213.

29. Луценко І.С. Оподаткування платників єдиного податку в сучасних умовах впровадження податкової реформи. Економіка та держава. Економічні науки. 2020. № 6. С. 131-135.

30. Лучковська С.І. Фінансове право: [навч. посіб.] / С.І. Лучковська. – К.: КНТ, 2010. – 296 с.

31. Малкіна Я.Д. Економічний зміст податків, їх роль та сучасний стан податкової системи України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. №3. URL: <http://global-national.in.ua/issue-6-2015/14-vipusk6-lipen-2015-r/1145-malkina-ya-d-ekonomichnij-zmist-podatkov-jikh-rol-ta-suchasnij-stand-podatkovoji-sistemiukrajini>.

32. Мулик А.К. Загальні підходи до організації комплаєнсу в банках // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО,

2023 Випуск 79: частина 1. С. 272-277.

33. Огляд банківського сектору України за 1 квартал 2023 року: ліквідність, активи та фондування <https://forinsurer.com/news/23/05/18/42658>

34. Огребчук В.А. Державні заходи щодо сприяння бізнесу в умовах воєнного стану // Реформування податкової системи: стратегічний поступ чи ручне управління?, 2022. С. 33-35.

35. Огренич Ю.О., Кармазіна В.С. Особливості функціонування контролюючих органів у сфері реалізації податкової та митної політики в Україні під час воєнного стану: стан і напрямки вдосконалення // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, Випуск № 54/2023. С. 42-50.

36. Омеленчук В. Особливості забезпечення стабільності банківського сектору під час дії воєнного стану // Глобальні зміни вітчизняного фінансового сектору в посткризовий (післявоєнний) період, 2023. С. 75-76.

37. Оподаткування банків: навч. посіб. / І.В. Сало, І.І. Д'яконова, Н.Г. Євченко. Суми: Університетська книга. С. 208.

38. Оподаткування суб'єктів господарювання: навч. посіб. / [В. П. Хомутенко, І. С. Луценко, А. В. Хомутенко, О. Г. Волкова]; за заг. ред. В.П. Хомутенко. – Одеса: «ВМВ», 2014. – 418 с.

39. Пашкурова Н.П. Оподаткування прибутку комерційних банків: тенденції та проблемні аспекти. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Соціум. Наука. Культура». URL: <http://intkonf.org/pashkurova-np-opodatkovannya-pributku-komertsiynih-bankiv-tendentsiyi-ta-problemni-aspekti/>

40. Петрик О.І., Зорянський В. А. Податкове навантаження в контексті забезпечення стабільності банківської системи. Інноваційна економіка. 2019. Вип. 3-4 (79). С. 141-149.

41. Побережець О.В., Шмагіна В.В., Гусев А.О. Вплив державної податкової політики на конкурентоспроможність суб'єктів малого підприємництва в Україні. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2021. Том 21, вип. 1 (47). С. 49-69.

42. Податкова система: конспект лекцій [Електронний ресурс] : навч.

посіб. для студ. спеціальності 051 «Економіка» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: Гречко А.В.– Електронні текстові дані (1 файл: ____ Мбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. – 119 с.

43. Податкова система України: теорія, методологія, практика: монографія / О. Т. Замасло. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 420 с.

44. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-УІ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17_

45. Прибуток банківської системи зріс на 100%: завдяки чому зараз заробляють банки <https://thepage.ua/ua/economy/dohodi-ta-vitrati-bankiv-ukrayini>

46. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=3480-15>

47. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/T222120?an=1>

48. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова НБУ від 24.02.2022 р. № 18. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/pb22027?ed=2022_05_19

49. Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Національний університет «Чернігівська політехніка». – Чернігів : Національний університет «Чернігівська політехніка», 2023. – № 1(33). – 252 с.

50. Пунда О.О., Когут О.В. Альтернативні системи оподаткування: ефективність їх застосування та нормативно-правової трансформації // Юридичний науковий електронний журнал, 2022. № 12. С. 309-312.

51. Річний звіт Національного банку України за 2022 рік. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2022-rik>

52. Розвиток ринку фінансових послуг в умовах становлення цифрової економіки: колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М. В. Дубини. – Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2022. – 290 с.

53. Сало І.В., Д'яконова І.В., Євченко Н.Г. Оподаткування банків: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2010. 208 с.
54. Семенець А.О., Косарева І.П., Гончарова Д.О. Обґрунтування теоретичних підходів до формування податкової системи країни // Економіка та управління підприємства, 2017. – Випуск 10. – С. 347-354.
55. Сербина О.Г. Організація податкового контролю та його ефективність. Науковий вісник НЛТУ України. 2008. № 18/5. С. 197-204.
56. Сич О.А., Козачук О.В. Світовий досвід оподаткування банків // Інтелект XXI, 2022. № 3. С. 18-22.
57. Солдатенко О., Брунько В. Спрощена система оподаткування в Україні в умовах цифрової трансформації // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. Серія ПРАВО. Випуск 72: частина 2 С. 94-99.
58. Становлення та розвиток податкової системи України: монографія / М. Г. Волощук, І. І. Матьола, Т. О. Карабін, О. В. Білаш. – Ужгород: Видавництво Олександрів Гаркуші, 2021. – 172 с.
59. Старостенко Г.Г., Мацелюх Н.П., Сурженко А.В. Світовий досвід та вітчизняна практика оподаткування банківської діяльності. Економіка та держава. 2015. № 5. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2015/7.pdf
60. Старостенко Г.Г., Сурженко А.В. Податкове регулювання банків в умовах становлення інформаційного суспільства. Ефективна економіка. 2013. вип. 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2449>.
61. Сус Л. В. Сучасні тенденції розвитку світової банківської справи // Ефективна економіка, 2018. - № 4.
62. Сучасні проблеми правового регулювання та модернізації правової системи України (погляд учнів-правників). II Конкурс правничих творів-есе (для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів) (м. Івано-Франківськ, 02 квітня 2021 року) / упорядник Книш В. В. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Навчально-науковий юридичний інститут. - Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2021. - 420 с.

63. Фінансовий ринок: сучасні тренди та нові виклики [Електронний ресурс]: тези доп. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 31 жовтня 2022 р.) / відп. ред. Н. П. Шульга. – Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. – 115 с.

64. Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених / ред. кол.: Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та ін. (відп. ред. Н. А. Хрущ). Хмельницький : ХНУ, 2022. 130 с.

65. Чайковський Я., Чайковська І., Чайковський Є. Ефективність діяльності банківських установ в Україні // Світ фінансів 3 (72)/ 2022. С. 127-140.

66. Чепелюк Г. М. Аналіз податкового навантаження комерційних банків в Україні // Ефективна економіка, 2020. № 12.

67. Шевченко Л., Куліш А. Оподаткування банківської діяльності в Україні та основні напрями його вдосконалення. Економіка та суспільство. 2020. Вип. 22. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/120>

68. Юрій С.І. Фінанси: [під-ручник] / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.